
GYERMEKGONDOZÁSI MUNKAMEGOSZTÁS ÉS A NEMI SZEREPEK MEGÍTÉLÉSE

Murinkó Livia

BEVEZETÉS

A családok folyamatos átalakulása nemcsak a családtípusokat, az együttélési mintákat érinti, hanem a családok működését, belső viszonyait, valamint a családi, a nemi és a szülői szerepek megítélését is. A családok működését, a családon belüli interakciókat és tevékenységeket az egyéni, a családi és az intézményes lehetőségek és korlátok alakítják, és tükrözik a szűkebb és tágabb közeg által vallott értékeket is. Az értékekben és a gyakorlatban megjelenő nemi egyenlőség egyéni és országos szintje egyaránt befolyásolja a családon belüli munkamegosztást, ezen belül a gyermekkel való foglalkozást. Például az egalitárius nemi szerepfelfogású apák gyakran nagyobb részt vállalnak a gyermeknevelésből és -gondozásból, mint a tradicionális beállítottságúak (Aldous et al. 1998; Appelbaum et al. 2000; Bulanda 2004; Gaunt 2006). Azokban az országokban, ahol nagyobb a nemek közötti egyenlőség, az egalitárius értékeket valló nők családi munkamegosztásban betöltött szerepe is kedvezőbb (Fuwa 2004).

A tanulmányban azt vizsgáljuk, hogy Magyarországon napjainkban ki végzi a gyermekneveléssel és -gondozással kapcsolatos feladatokat a gyermekes családokban, és hogy ez a munka hogyan oszlik meg a párok női és férfi tagjai között. Összefüggést keresünk a férfiak és nők szerepének megítélése, valamint a gyermeknevelési munka jellemzői között. Megvizsgáljuk, hogy – a családciklus, az egyéni erőforrások és a rendelkezésre álló időkeret különbségeit kiszűrve – befolyásolják-e az értékek a nők és a férfiak gyermekgondozásban való részvételét.

Az egyének által vallott értékek és a gyakorlatuk között ellentmondás feszülhet, ami elkerülhetetlenül negatív hatással van a párkapcsolatra. Még az egalitárius nemi munkamegosztással és értékekkel jellemezhető pároknál is gyakori, hogy háztartási munkamegosztásuk az első gyermek megszületése után megváltozik,

hagyományosabbá válik. Megvizsgáljuk, elégedetlenebbek-e a gyermeknevelési munkamegosztással a nemi egyenlőség hívei, és ez a kapcsolat függ-e attól, hogy a gyermekek nevelésével, gondozásával kapcsolatos feladatokat hogyan osztják meg egymás között a párok.

A gyermekgondozással kapcsolatos feladatok megosztásának vizsgálata révén új ismeretekkel gyarapodhatunk a gyermekes családok működéséről, a családon belüli viszonyokról, a férfiak és nők közötti egyenlőtlenések családon belüli megjelenéséről, valamint az értékek és a viselkedés egymáshoz való viszonyáról az életnek ezen a területén.

A GYERMEKNEVELÉSRŐL ÉS -GONDOZÁSRÓL

A gyermeknevelés, gyermekgondozás többdimenziós fogalom. A gyermekek gondozásában és nevelésében való szülői részvétel hármastipológiáját Lamb (1986) vezette be: a szülő és a gyermek között közvetlen interakciók zajlanak, a szülő fizikai és pszichológiai értelemben elérhető a gyermek számára, és a szülő felelősséget vállal a gyermek jólléte felől, gondozza őt. A három terület közül az apák leginkább az interakciókban vesznek részt: beszélgetnek, játszanak, közös tevékenységeket végeznek gyermekeikkel. Ha a szülői részvételt ezzel a három területtel azonosítjuk, az apák hozzájárulása rendre jelenősen alatta marad az anyákénak (Palkovitz 1997).

A gyermekgondozásban és -nevelésben való szülői részvételt tágran értelmező megközelítések (például Palkovitz 1997) szerint a szülők sok más módon is hozzájárulhatnak a gyermek jóllétéhez és fejlődéséhez. Ezen hozzájárulásokat nehezebb számszerűsíteni, viszont a szülők jelentős energiát, időt és gondoskodást fordítanak rájuk, a gyermekek pedig sokat profitálnak belőlük. A szülői részvétel három szinten jelenhet meg: kognitív (például ellenőrzés, értékelés, tervezés), érzelmi (például a szeretet kifejezése) és viselkedésbeli (gyermekgondozás, közösen végzett tevékenységek). Ezek közül leggyakrabban az utolsó csoport, a megfigyelhető viselkedésbeli jellemzők válnak a szociológiai vizsgáldások tárgyává.

A gyermeknevelési feladatok elvégzését a kutatók egy része a háztartási munkák közé sorolja, mások külön foglalkoznak vele. Kétségtelenül vannak hasonlóságok a kettő között: mindkét esetben nem fizetett munkavégzésről van szó, amely nagyrészt otthon zajlik. A gyermeknevelés és a háztartási munka nem minden esetben választható szét, gyakran időben és térben is összekapcsolódnak. Például a gyermek ebédjének elkészítése házimunka és egyben a gyermek étkezéséről való gondoskodás, vasalás közben lehet a gyermekekkel beszélgetni, vagy iskolából hazajövet be lehet vásárolni.

Van azonban néhány lényeges különbség a gyermeknevelés és a házimunka között. Míg a háztartási munkát az emberek általában nem tekintik élvezetes

feladatnak, a gyermekgondozási feladatokat a legélvezetesebb tevékenységek közé sorolják. Főként a nem rutin jellegű gyermekgondozási tevékenységek (például a közös játék) élvezeti értéke magas (Gershuny 2013). Ezek segítenek elmélyíteni a szülő és gyermeke közötti kapcsolatot. A gyermekkel töltött idő, a gyermek nevelése a gyermek humán tőkéjébe való befektetésnek is tekinthető, amelynek hosszú távú hatásai lehetnek a gyermek későbbi életútjára (McLanahan-Sanderfur 1994).

KI FOGLALKOZIK A GYERMEKKEL? ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSEK

A párok közötti gyermekgondozási munkamegosztásnak három főbb elméleti megközelítése létezik, amelyeket a házimunka vonatkozásában is alkalmaznak: a család mikroökonómiai elmélete, az erőforráselmélet és a nemi szerepek. Ezek a megközelítések az egyének vagy a párok szintjén keresnek magyarázatot arra, hogyan alakul a gyermekekkel kapcsolatos munkamegosztás.

A mikroökonómiai megközelítés – más néven az időkorlátok elmélete – abból indul ki, hogy racionális döntési folyamat eredményeképpen dől el, a pár melyik tagja mennyi időt fordít a gyermeknevelésre és a házimunkára. A legmagasabb háztartási hasznosság a szerepek specializációjával érhető el, vagyis ha az egyik fél a fizetett munkára, a másik a családi kötelezettségekre összpontosítja az energiáit. Az elmélet alapján a gyermeknevelésben kevésbé vesz részt az a fél, akinek erősebb a kapcsolata a munkaerőpiaccal, aki több munkaórában végez fizetett munkát (Becker 1981).

A relatív erőforrások elmélete szerint a felek családon kívüli erőforrásainak (iskolázottság, foglalkozási státus vagy jövedelem) relatív nagysága alapján, egy alkufolyamat során dől el, hogyan oszlanak meg a feladatok a pár két tagja között (Bloode-Wolfe 1960). Mivel hagyományosan a férfiak erőforrásai nagyobbak és előnyösebb hatalmi és tárgyalási helyzetben vannak, mint a nők, könnyebben el tudnak érni és fenn tudnak tartani egy számukra kedvező munkamegosztást. A háztartási munkát az emberek többsége nem tartja élvezetes tevékenységnek, ezért a relatív erőforrások elméletének értelmében elvégzésük a hátrányosabb alkupozícióban levő félre hárul. A gyermekgondozási feladatok megítélése más: a nők és különösen a férfiak a legélvezetesebb tevékenységek közé sorolják őket (Gershuny 2013). Ezért nem meglepő, hogy a férfiak gyakrabban vesznek részt a gyermekekkel az interaktív, szórakoztatóbb tevékenységekben, a nőkre pedig több hárul a rendszeres, rutin jellegű gyermekgondozási feladatokból, mint például a pelenkázás vagy a reggeli öltöztetés (Bianchi et al. 2006; Roeters et al. 2009).

A harmadik elmélet az értékek szerepét hangsúlyozza, pontosabban a két nem között a szerepek megvalósításában megjelenő aszimmetriát emeli ki (Bielby–Bielby 1989). Ha a férfiktól a társadalom nem várja el, hogy teljesen egyenrangú félként vegyék ki a részüket a gyermeknevelésből vagy a házimunkából, a nőkkel szemben viszont erős kettős elvárást fogalmaz meg, a nők szerepkészletének és identitásának erősebb része lesz a „háziasszony” és a „családanya”. A szülők a gyermeknevelési munka megosztása révén is igyekeznek szimbolikus módon kinyilatkoztatni nemi szerepeiket („doing gender”). A megközelítés szerint a nők és a férfiak értékrendje jelentősen befolyásolja a munkamegosztást. Az egalitárius nemi szerepfelfogású párok egyenlőbben osztják meg a háztartási munkát, mint a tradicionálisabb gondolkodásúak (Bianchi et al. 2000), és az egalitárius nemi szerepfelfogású apák nagyobb részt vállalnak a gyermeknevelésből és -gondozásból, mint a tradicionális beállítottságúak. Az anyáknál viszont nem találtak ilyen összefüggést (Aldous et al. 1998; Appelbaum et al. 2000; Bulanda 2004; Gaunt 2006). A nemi szerepek megítélése azonban nem fordítható át egy az egyben a tényleges gyakorlatokra, mert a vélekedések az életút során változó és az egyes jóléti államokban eltérő módon jelentkező lehetőségek és kényszerek szűrőjén mennek keresztül (Bühlmann et al. 2009).

A szerzők egy része szerint a háztartási és gyermeknevelési munkamegosztás fent ismertetett elméletei nem adnak kellő magyarázatot arra, miért végeznek továbbra is sokkal több nem fizetett munkát a dolgozó nők, mint a partnerük. A férfiakat bizonyos korlátok tartják vissza a nagyobb szerepvállalástól. Az egyik lehetséges magyarázat az anyák „kapuőr” funkciója (például Allen és Hawkins 1999). Olyan viselkedésminták és gondolkodásbeli jellegzetességekről van szó, amelyek végeredményben megakadályozzák, hogy a férfiak beletanuljanak a háztartási munkákba és a gyermekekről való gondoskodással járó feladatokba.

A GYERMEKNEVELÉS ÉS A FELADATOK MEGOSZTÁSÁNAK TRENDJEI: STRUKTURÁLIS ÉS ÉRTÉKVÁLTOZÁSOK

A 20. század második felében jelentős társadalmi és gazdasági változások zajlottak, amelyek módosították azt a strukturális keretet, amelyben a nők és férfiak a gyermekeik gondozásáról, neveléséről döntenek. Jelentős változást hozott a nők foglalkoztatottsági szintjének emelkedése és a kisgyermekes nők fokozatos munkába állása. Ezáltal csökkent az az időkeret, amit a nők gyermeknevelésre és háztartási munkára fordítanak.

Az időnyomás növekedése ellenére azonban az elmúlt néhány évtizedben nemhogy csökkent volna, hanem általában nőtt a gyermeknevelésre fordított idő. Bár a foglalkoztatott anyák kicsit kevesebb időt fordítanak gyermekgondozásra,

összességében mind az apák, mind az anyák időráfordítása nőtt (Gershuny 2000; Gauthier et al. 2004; Sayer et al. 2004). A gyermekgondozásra fordított idő és a szülők közti munkamegosztás empirikus vizsgálatai nem, vagy csak részben támasztják alá az időkorlátok és a relatív erőforrások elméleteit (lásd például Herche 2010-es összefoglalását).

A gyermeknevelési feladatokra fordított idő és a párok közötti munkamegosztás változása mögött értékváltozások is meghúzódhatnak. Ezzel kapcsolatban két elméleti megközelítést ismertetek: a második demográfiai átmenet elméletét, valamint az anyai és apai szerepek változását. Mindkettő kiindulópontja a nyugat-európai és észak-amerikai társadalmak megfigyelése, azonban az általuk megfogalmazott fejlődési irányokat az empirikus elemzések nem mindig igazolják vissza, vagy rámutatnak, hogy a trendek társadalmi csoportok és társadalmi makrojellemzők szerint eltérnek.

A 1960-as évek közepétől a fejlett országokban jelentkező demográfiai változások elterjedt – bár nem mindenki által egyformán elfogadott – értelmezési kerete a második demográfiai átmenet koncepciója. Az elmélet szerint a családdal, a párkapcsolatokkal és a termékenységgel kapcsolatos viselkedés átalakulása mögött alapvetően értékrendbeli változások állnak. A változások lényege, hogy a helyi és a vallási közösségek által közvetített hagyományos értékrend meggyengült, és helyét az önmegvalósítás, az önkitaljesítés értékei vették át. A hangsúly a családról az egyénre helyeződött. Felértékelődött a kapcsolatok minősége, megnöttek a partnerrel szembeni elvárások, ezért a párkapcsolatok bomlékonyabbá is váltak. Az értékváltozások következtében az egyének a kisebb elköteleződéssel járó együttélési formákat részesítik előnyben: a házassággal szemben az élettársi vagy a látogató kapcsolatot preferálják, és halasztják a gyermekvállalást (van de Kaa 1987; Lesthaeghe 1995, 2010; Lesthaeghe–Moors 2000). Ebben a kontextusban a szülővé válás egyre inkább tudatos döntés eredménye, a gyermekesek csoportja szelektáltabbá válik. A tudatos szülőség terjedésével nagyobb eséllyel születik gyermekük azoknak, akik elkötelezettebbek és felvállalják a gyermekneveléssel járó terheket (Sayer et al. 2004).

Hays 1996-ban fogalmazta meg, hogy az Egyesült Államokban az anyaság domináns ideológiája az intenzív anyaság („intensive mothering”), amely a gyermekneveléssel kapcsolatos könyvekben, a médiában és a közvéleményben egyaránt megjelenik. Az ideológia szerint a gyermeknevelés központjában a gyermek kell hogy álljon, az anya szerepe kiemelt, és a gyermeknevelés nagy idő-, pénz- és energiabefektetést igényel. A dolgozó anyák számára ellentmondást okoz, ha szeretnének megfelelni ennek a képnek, különösen, ha a háztartási munkamegosztás terén egyenlőségpártiak. (Ezt az elképzelést Hays elsősorban középosztálybeli anyákra dolgozta ki.)

Az apai szereppel kapcsolatos elvárásokban is kimutatható változás (legalábbis Nyugat-Európában és Észak-Amerikában). A hagyományos modellben a férfi a kenyérkereső, aki akár túlmunkával is biztosítja a család megélhetését. A férfi szerepe élesen elkülönül a nő, az anya szerepétől. Az „új apa” ezzel szemben aktívan részt vesz a gyermeknevelésben, sőt a gyermekgondozásban is, az anyai és apai szerepek közötti éles határvonal átjárhatóvá válik. A tekintély végső forrása helyett a gondoskodó apa figurája jelenik meg, az apák családon belüli szerepét a tradíció helyett az aktuális élethelyzet alakítja (lásd például Cabrera et al. 2000; Williams 2008).

Az ismertetett elméletekből az következik, hogy – különösen a képzett szülők körében – nő az anyák és az apák gyermeknevelésre, a gyermek fejlesztésére, a gyermekkel töltött minőségi együttlétre fordított ideje. Az anyai és apai szerepek átalakulásának egymáshoz való viszonyától függ, hogy mindez együtt jár-e a nemek közötti egyenlőtlenségek csökkenésével a gyermeknevelésben.

Az empirikus kutatások eredményei azt mutatják, hogy az egalitárius nemi értékek egyre inkább elterjednek és a hagyományos egykeresős családmódellemje Európa-szerte háttérbe szorul (Jansen–Liefbroer 2009). Az értékek területén bekövetkező változások ellenére egyes szerzők szerint a háztartási munka és a gyermeknevelés egyenlőtlen megosztása alig változott (Breen 2005). Mások szerint (Gersuny 2000; Gauthier et al. 2004; Sayer et al. 2004; Hook 2006; Geist–Cohen 2011) a nők és a férfiak nem fizetett munkavégzésre fordított ideje lassan konvergál, az otthoni feladatok ellátásában egyre nagyobb részt vállalnak a férfiak, bár a feladatok többsége továbbra is a nőkre hárul, és az egyenlősödés fő oka nem a férfiak növekvő, hanem a nők csökkenő időráfordítása.

Általánosságban az értékek és a gyakorlat változása nem feltétlenül jár együtt: előfordul, hogy az értékek változása csak késve követi a strukturális átalakulás miatt megváltozott gyakorlatot, vagy a strukturális lehetőségekkel csak akkor kezdenek el jelentős számban élni, amikor azok már az értékek szintjén elfogadottá válnak (Büchmann et al. 2009).

Az értékek és a gyakorlat az egyének szintjén is szembekerülhet egymással. Általános, hogy a nőkre jóval nagyobb rész hárul a háztartási vagy a gyermekneveléssel összefüggő feladatokból, ennek ellenére kevesen juttatják kifejezésre a munkamegosztással való elégedetlenségüket (például Pongrácz–S. Molnár 1994; Blaskó 2006; Pongrácz–Murinkó 2009). A jelenséget hazai és külföldi kutatások egyaránt kimutatták, és számos lehetséges magyarázatot sorakoztattak fel. Lehetséges, hogy interjúszituációban, egy idegen előtt kevesen vállalják fel családi problémáikat, elégedetlenségüket. A nemi szerepekről hagyományosabb nézeteket valló nők valószínűleg könnyebben elfogadják az egyenlőtlen munkamegosztást, és értékként tekintenek a család összetartása érdekében végzett

munkájukra. A férj vagy élettárs jelentősebb munkahelyi leterheltsége fényében indokoltnak tűnhet, hogy kisebb részt vállal az otthoni feladatokból, vagy ha az adott társadalomban szokásos gyakorlathoz viszonyítva a nő jónak ítéli saját helyzetét (Blaskó 2006). Segítheti a helyzet elfogadását az is, hogy a gyermekek növekedésével folyamatosan változnak a feladatok, a gyermek életének egyre kevesebb területén van szükség a szülők mindennapos, aktív részvételére. Így a leterheltebb szülő is joggal remélheti, hogy idővel könnyebbé válik a helyzete. A gyermekekkel kapcsolatos feladatok és a házimunka megítélése abból a szempontból is más, hogy a gyerekekről való gondoskodás, az adott és kapott szeretet sok mindenért kárpótolhatja a szülőt.

NEMI SZEREPEK ÉS GYERMEKNEVELÉS MAGYARORSZÁGON

A magyar társadalom gazdasági-társadalmi strukturális jellemzői a hagyományos nemi szerepmegosztásnak kedveznek. A hároméves vagy fiatalabb gyermeket nevelő anyák munkaerő-piaci részvétele európai összehasonlításban nagyon alacsony, és az óvodás és iskolás korú gyermekek esetén sem éri el a gyermekkel nem rendelkező nők foglalkoztatásának szintjét (Frey 2011). A nők, különösen az anyák jövedelme elmarad a férfiakétól (Borbély 2011). A részmunkaidős foglalkoztatás aránya nagyon alacsony, óvodás kor előtt a gyermekek intézményi ellátása nem megoldott, a gyermekgondozási szabadság hosszú időre távol tartja az anyákat a munkaerőpiactól (Makay–Blaskó 2012). A társadalom egyöntetű véleménye szerint a háromévesnél fiatalabb gyermekek megsínylik, ha az anyjuk munkát vállal (Blaskó 2011). Bár a magyar társadalom elfogadó azokkal az apákkal szemben, akik a fizetett munka helyett otthon maradnak a gyermekkel, 2011-ben a gyermeket nevelő családok csupán 5–6%-ában vette igénybe az apa a GYED-et vagy a GYES-t (Bencsik–Juhász 2012).

A nőknek tehát korlátozott lehetőségük van rá, hogy kisgyermek nevelése mellett fizetett munkát végezzenek. Minél tovább vannak távol a munkaerőpiactól, annál nehezebb lesz számukra később az integráció. Ebben a helyzetben a gyermekneveléssel összefüggő feladatok többsége mellett a nőkre hárul a háztartási munka is. Kialakul a beckeri specializáció, a nemileg erősen differenciált munkamegosztás fennmarad.

A családi értékekkel kapcsolatos kutatások általában azt mutatják, hogy a magyar társadalom alapvetően család- és gyermekbarát, európai összehasonlításban inkább a tradicionális táborba tartozik, tényleges demográfiai magatartása azonban nem követi ezt az értékrendet. Egyre inkább terjednek az alternatív családformákkal kapcsolatos megengedő vélekedések, és a 2000-es évekre jellemzővé vált a nemi szerepek bizonyos modernizálódása

(lásd például Pongrácz 2005, 2011; Blaskó 2006; Tóth–Dupcsik 2007; Dupcsik–Tóth 2008).

A magyar közvélemény a férfiakkal szemben kettős elvárást fogalmaz meg: a többség elvárja, hogy a férfi biztosítsa a család megélhetését, de vegyen részt a gyermeknevelésben is. Ugyanakkor jelentős azok aránya, akik inkább a férfiak hagyományos kenyérkereső szerepét emelik ki, és nem várják el a gyermeknevelésben való aktív részvételt. A gondoskodó apaszerepet előtérbe helyezők és a pénzkereső férfiszerep fontosságát elutasítók aránya alacsony (Spéder 2011).

A háztartási munkával és a gyerekneveléssel kapcsolatos kutatások a magyar családokban általában hagyományos, meglehetősen egyenlőtlen munkamegosztást találnak (például Bukodi 2005; Pongrácz–Murinkó 2009). A nők hozzájárulása többszöröse a férfiakénak, bár történik némi elmozdulás, a férfiak hozzájárulása nő. Blaskó Zsuzsa (2006) eredményei szerint Magyarországon a férfiak által vallott nemi ideológiák nem befolyásolják a háztartási munkamegosztást, a nők is csak korlátozott mértékben. A párok közötti háztartási munkamegosztást vizsgáló kutatások szerint az érintettek döntő többsége elégedett a fennálló munkamegosztással, bármennyire egyenlőtlen is az. A nők negyede, a férfiak 15%-a gondolja úgy, hogy a férfiaknak nagyobb részt kellene vállalniuk a házimunkából vagy a gyermekek gondozásából, neveléséből (Pongrácz–S. Molnár 2011).

Időmérleg-elemzések sora vizsgálta a gyermekek gondozására fordított idő szerkezetét és változásait (Stone 1978; Andorka et al. 1990; Falussy–Harcsa 2000; Harcsa–Sebők 2002; Harcsa 2014). Az időfelhasználás változásai mögött erős strukturális kényszerek és átalakuló lehetőségek húzódnak meg: a gazdasági fejlettség, a foglalkoztatás jellemzői, a munkaidő törvényi keretei, a népesség összetétele, a háztartások gépiesítettsége (Falussy 2002).

Az eredmények azt mutatják, hogy az 1970-es évek közepe és az 1990-es évek vége között a társadalom egészében nőtt a gyermekek ellátására, nevelésére fordított idő.¹ Megváltozott az időráfordítás szerkezete is: csökkent a gyermekek testi ellátására és jelentősen nőtt a gyermekekkel való foglalkozásra szánt idő. Kismértékben csökkent a nők ráfordítása, a férfiaké viszont nőtt, így a nemek közötti munkamegosztás kiegyenlítettebbé vált. A férfiak részvétele és a két nem közötti egyenlőség a mesélésben, játékban a legnagyobb, a testi ellátásban pedig a legkisebb. A foglalkoztatott nők körében visszaesés mutatkozott – amelyet a nők fokozott munkahelyi leterheltségével magyaráztak –, a gyermekgondozási szabadságon levő és a háztartásbeli nők körében viszont jelentős a növekedés, ami részben a gyermekek intézményi ellátásának visszaesésével magyarázható.

¹ A gyermekek ellátásával, nevelésével kapcsolatos teendők közé sorolták a csecsemők és kisgyermekek gondozását, a gyermekfelügyeletet, a gyermekekkel végzett játékot, mesélést, tanulást, az óvodába, iskolába kísérést.

A két vizsgált időpont között az értelmiségi nők időráfordításának visszaesése a legjelentősebb, bár társadalmi csoportok szerint vizsgálva 1999-ben továbbra is ők töltötték a legtöbb időt a gyermekek gondozásával, nevelésével. A foglalkoztatott férfiak időráfordítása nőtt, így a foglalkoztatott népességen belül ugyanebben az időpontban a gyermeknevelésre fordított idejük a nők idejének kétharmadát tette ki. A férfiak növekvő részvételében fontos szerep jutott a szabad szombat elterjedésének.

Az elmúlt évtizedekben gyakoribbá vált a szülők és gyermekek aktív együttléte (a párok egymással töltött idejének rovására), több idő jut mesélésre, közös játéokra (Harcsa 2014). A növekedés a szellemi foglalkozású férfiaknál a legnagyobb. Nőtt a gyermekekkel közös tevékenységekre fordított idő, ha a legkisebb gyermek legfeljebb 6 éves, a 15 éves vagy idősebb gyermekek esetében viszont csökkent.

KUTATÁSI KÉRDÉSEK

A TANULMÁNYBAN HÁROM KÉRDÉSRE KERESSÜK A VÁLASZT.

Az első arra vonatkozik, hogyan oszlanak meg a gyermekek gondozásával és nevelésével kapcsolatos feladatok a gyermeket nevelő párok női és férfi tagjai között. Megvizsgáljuk, hogy milyen arányban végzi az anya, az apa, vagy a két szülő megosztva a gyermekekkel kapcsolatos rutin jellegű, mindennapos feladatokat és az eseti jellegű tevékenységeket. A párok munkamegosztását összefoglalóan a nő és a férfi által végzett tevékenységek számával jellemezzük.

A második kérdés a női és férfi szerepekkel kapcsolatos vélemények, valamint a nők és férfiak a gyermekneveléssel kapcsolatos feladatokban való részvétele közötti összefüggéssel kapcsolatos. Azt vizsgálja, vajon az egalitárius vagy konzervatív beállítódás kapcsolatban áll-e az anyák és az apák által végzett feladatok számával és a szülők közötti munkamegosztással.²

A harmadik kutatási kérdés a munkamegosztással való elégedettségre vonatkozik: elégedettebbek-e a nők és férfiak, ha a családban egyenlőbb a gyermekneveléssel kapcsolatos munkamegosztás, és ez összefügg-e a nemi szerepek megítélésével? Az egyenlőbb munkamegosztás minden esetben elégedettebbé teszi-e a szülőket, vagy csak akkor, ha a gyermeknevelési feladatokat a preferenciáiknak megfelelően osztják meg egymás között? A hagyományos nemi szerepmegosztás hívei esetében pedig épp az egyenlőtlen munkamegosztás jár együtt magasabb elégedettséggel?

² Ha összefüggést találunk a vélemények és a gyakorlatok között, az nem feltétlenül értelmezhető oksági kapcsolatként. A viselkedést nem csak az értékek formálhatják, a viselkedés is visszahat az értékekre (adaptáció), s működhet egy előzetes szelekció is.

ADATOK ÉS VÁLTOZÓK

AZ ADATBÁZIS

Az elemzéshez az Életünk fordulópontjai kérdőíves panelvizsgálat negyedik hullámának kiegészítő mintáját használjuk. Az adatfelvételre 2012 novembere és 2013 márciusa között került sor. Az elemzéshez használt adatbázis nem a korábbi három hullám továbbkövetett válaszadóit tartalmazza, hanem egy új, keresztmetszeti minta, amely lakóhely, életkor és nem szerint reprezentálja a 18–49 éves magyarországi népességet (n = 4335).³

A gyermeknevelési munkamegosztás vizsgálatához azokat a válaszadókat válogattuk le, akik házas- vagy élettársal élnek, és a háztartásban legalább egy 14 éves vagy fiatalabb gyermek él, aki a válaszadó vér szerinti gyermeke.⁴ Így egy 1245 fős almintát kaptunk.

A GYERMEKNEVELÉSI GYAKORLAT MÉRÉSE

A gyermeknevelési munkamegosztást a következő kérdéssor mérte:

- Ki szokta felöltöztetni a gyermekeket, vagy ellenőrizni, hogy felöltöztek-e megfelelően?
- Ki szokta lefektetni a gyermekeket, vagy ellenőrizni, hogy lefeküdtek-e?
- Ki szokott otthon maradni a beteg gyermekekkel?
- Ki szokott játszani a gyermekekkel?
- Ki szokott segíteni a házi feladat elkészítésében?
- Ki szokta elvinni/elhozni a gyermekeket az iskolából, óvodából, bölcsődéből?

A válaszlehetőségek a következők voltak: mindig a kérdezett (1), általában a kérdezett (2), a kérdezett és partnere megosztva (3), általában a partner (4), mindig a partner (5), mindig vagy általában valaki más a háztartásból (6), mindig/általában valaki más, de nem a háztartásból (7), a gyerekek megcsinálják maguk (8), nem érinti (0).⁵

³ Az eredeti panelminta kibővítésére azért volt szükség, mert egyrészt az eltelt 11 év alatt a kiinduló minta mintegy fele már lemorzsolódott, másrészt a kezdetben 18 éves és idősebb válaszadók közül 2012-re már a legfiatalabbak is 29 éves lettek.

A kérdés jellegzetessége, hogy laptop segítségével történt, papír alapú kérdőív nem volt. Minden résztvevőnek lehetősége volt rá, hogy a kérdések egy részére interneten válaszoljon. Az új minta tagjai közül ezt 544 fő (12,6%) tette meg. Az elemzésben figyelembe vett főbb változók esetében az internetes és a papír alapú kérdésekre adott válaszok nem különböznek szignifikánsan egymástól.

⁴ Azokat a családokat nem vettük figyelembe, ahol a válaszadóval élő 14 éves vagy fiatalabb gyermekek a partner korábbi kapcsolatából származtak, és a válaszadónak nem volt vagy nem élt a háztartásban megfelelő korú vér szerinti gyermeke.

⁵ A „kérdezett és partnere megosztva” válaszlehetőség elvileg kétféleképpen értelmezhető: a pár két tagja együtt, vagy pedig felváltva végzi az adott tevékenységet. Az első esetben ez a szülők együttlétét is jelenti: például a közös játék során, amikor a gyermekek mindkét szülővel együtt vannak, de közös családi eseményé válhat az esti lefektetés is. Az is lehetséges, hogy az adott tevékenységet a férfi és a nő felváltva végzi, például megegyeznek benne, hogy egyikük elviszi, másikuk pedig hazahozza a gyermekeket az óvodából. Bár ez hatékony munkamegosztási mód lehet – mindkét szülőnek több ideje marad –, azzal a veszéllyel jár, hogy a felváltva végzett gyermekgondozás, gyermekfelügyelet, fizetett és háztartási munka mellett alig töltenek együtt időt. A kérdőív alapján ezt a két esetet nem lehet egymástól megkülönböztetni.

A kérdést abban az esetben tették fel, ha a háztartásban a válaszadónak vagy partnerének élt 1999-ben vagy azóta született gyermeke. A válaszadást kétféle válaszlap segítette, amelyek a partnerre vonatkozó válaszlehetőségeket nem tartalmazták, ha a válaszadóval nem élt élettárs vagy házastárs. A kérdés kitöltésére kérdezőbiztos jelenlétében, személyesen került sor, és a háztartástábla kérdései után következett. A kérdés megegyezik a Generations and Gender Survey nemzetközi nagymintás panelkutatás megfelelő kérdésével (a magyar felvétel része ennek a nemzetközi kutatási programnak.)

A kutatás jellegéből adódóan a házastárs, élettárs hozzájárulásáról csak a válaszadótól jutunk információhoz. A női és férfi válaszok összevetése alapján minden korábbi kutatásból egyértelműen kiderült, hogy a két nem képviselői általában eltérően értékelik saját és partnerük hozzájárulását. A nők és a férfiak egyaránt úgy látják, hogy ők végzik gyakrabban az adott feladatot, és a férfiak gyakrabban számolnak be arról, hogy közösen vagy megosztva végzik azt, mint a nők. Feltehetően a férfiak hozzájárulását a nők inkább csak „besegítésnek” tekintik, a férfiak viszont magasabbra értékelik a saját tevékenységüket.

A felsorolt feladatok eltérnek egymástól. Egy részük rutinszerű, mindennap végzendő tevékenység (például az öltöztetés vagy a lefektetés), mások eseti-ek, elhalaszthatók (például a játék). A feladatok egy része az otthonhoz kötődik, más részük az otthontól távol vagy nem helyhez kötötten zajlik. Gyakran megkülönböztetik egymástól a gyermekek gondozását, alapvető szükségleteik kielégítését (etetés, öltöztetés, ápolás stb.) és a gyermekkel való közös tanulást, játékot. A szülők rendszerint élvezetesebbnek tartják az utóbbi feladatokat: kevesebb időbeli és térbeli kötöttséggel járnak, összekapcsolódnak a szabadidővel, és – korábbi kutatási eredmények szerint – az apák szívesebben vesznek részt bennük (Sullivan 2013).

Az időmérés-felvételekhez képest ennek a módszernek az a hátránya, hogy nem tudjuk meg, valójában mekkora időráfordítást jelentenek az egyes feladatok, milyen gyakran kerül rájuk sor. Legpontosabban az időmérés-vizsgálatok mérik az időráfordítást, és sokkal kisebb torzítást jelent, hogy a válaszadók valamiféle érzékelt társadalmi elvárásnak megfelelően módosítják a válaszaikat (Kan 2008; Sullivan 2013).

A munkamegosztás egyenlőtlenségét úgy határoztuk meg, hogy a vizsgált feladatokra 1-1 pontot kapott az, ahol mindig vagy általában a nő végzi az adott tevékenységet, -1 pontot ért, ha mindig vagy általában a férfi végzi, a közösen végzett tevékenységek pontértéke pedig 0. Így a *gyermeknevelési munkamegosztás indexének* értékei -6 és +6 között mozoghatnak. -6 pont esetén mind a hat feladatot a férfi végzi, +6 pont esetén mindet a nő. Ha valamelyik feladatot a gyerekek maguk elvégzik vagy elvégzi valaki más, akkor az elérhető minimális

és maximális pontszám nem éri el a -6-ot és a +6-ot. Ha az index értéke pozitív, több feladat hárul a nőre, ha negatív, több a férfira. Ha az index értéke 0, akkor a nők és a férfiak egyformán kiveszik részüket a feladatokból. Minél alacsonyabb a pontszám, annál nagyobb a férfi relatív hozzájárulása, a magasabb pontszám pedig azt jelzi, hány feladattal végez többet a nő, mint a férfi.

A munkavégzés mértéke abszolút értelemben és a partner hozzájárulásával összehasonlítva egyaránt érdekes. Ezért nemcsak azt vizsgáljuk majd, milyen a tevékenységek egyenlege, hanem azt is, hogy a felsorolt feladatok közül hányat végeznek a nők és hányat a férfiak.

A NŐI ÉS FÉRFI SZEREPEKKEL KAPCSOLATOS ÉRTÉKEK MÉRÉSE

A konzervatív nemi szerepfelfogás arra utal, hogy a vizsgált egyének és társadalmak mennyire támogatják a konzervatív nemi szerepmegosztást és a hagyományos nemi munkamegosztást, vagyis hogy a nők elsődleges feladata a gyermeknevelés és a házimunka, a kenyérkereset pedig elsősorban a férfiak dolga. Az ellenpólust pedig az egalitárius nemi szerepfelfogás jelenti, amely nem jelöl ki specializált szerepeket a két nem képviselői számára (Davis-Greenstein 2009).

A nemi szerepek megítélését a következő négy kérdéssel mértük:

- Kérem, mondja meg, mennyire ért egyet a következőkkel! Osztályozzon, mint az iskolában! Az 1-es jelenti azt, hogy egyáltalán nem ért egyet, az 5-ös pedig azt, hogy teljesen egyetért.
 - Egy pár tagjai közül a férfinak kell idősebbnek lennie.
 - Nem tesz jót a kapcsolatnak, ha a nő többet keres, mint a férfi.
 - A háztartási munka ugyanannyit ér, mint a fizetett munka.
- A családi élettel, gyermekneveléssel kapcsolatban sorolunk fel néhány véleményt. Mennyire ért egyet ezekkel az állításokkal? Az 1-es jelenti azt, hogy egyáltalán nem ért egyet, az 5-ös pedig azt, hogy teljesen egyetért. A közbülső osztályzatokat is használhatja.
 - Az a helyes, ha a férj számára a munka a fontosabb, a feleség számára pedig az otthon és a gyermekek, még akkor is, ha mindketten dolgoznak.

A nemi szerepek megítélését összegző változó értéke a felsorolt négy kérdésre adott válaszok egyszerű összege, 100-as skálára átszámítva. A magasabb értékek konzervatívabb véleményt jeleznek. Az index átlagértéke 64 (nők: 64,7, férfiak: 63,2). Az elemzéshez leválogatott kisgyermekes párok válaszaik nem térnek el lényegesen a teljes 18-49 éves mintától.

A konzervatív nemi beállítódást mérő folytonos változót tercilisekre bontva kapjuk a következő hármas felosztást: a nemi szerepekkel kapcsolatos egalitárius (0–55 pont), átmeneti (56–70 pont) és konzervatív (71–100 pont) beállítódás.⁶

A GYERMEKEK GONDOZÁSÁVAL ÉS NEVELÉSÉVEL KAPCSOLATOS FELADATOK MEGOSZTÁSA

Az elemzés első részében azt írjuk le, hogyan oszlanak meg a gyermekek gondozásával és nevelésével kapcsolatos feladatok a szülők között. Az 1. táblázat azt mutatja meg, ki végzi a felsorolt hat feladatot: ki öltözteti fel a gyermekeket, ki fekteti le őket, ki viszi és hozza őket a bölcsődéből, az óvodából vagy az iskolából, ki játszik velük, ki segít a házi feladat elkészítésében és ki marad otthon, ha betegek. Az 1. ábra egyszerűsítve ábrázolja a párok férfi és női tagja közötti munkamegosztást (az egyes feladatok könnyebb összehasonlíthatósága érdekében az ábra nem tartalmazza azokat az eseteket, ahol mindig vagy általában valaki más végzi az adott feladatot, ha a gyerekek megcsinálják maguk, vagy ha a kérdés nem releváns).

A felsorolt feladatokat rendszerint a párok női tagja vagy a két szülő megosztva végzi. Csupán az esetek néhány százalékában végzi valamelyik feladatot általában vagy mindig a férfi. A férfiak a leggyakrabban a bölcsődébe, óvodába vagy iskolába viszik és hozzák a gyermekeket. Bizonyos tevékenységek egyértelműen az anyákra hárulnak: általában ők maradnak otthon a beteg gyermekekkel, ők öltöztetik és fektetik le őket. A nők hozzájárulása a gyermekek szállításában, kísérésében és a házi feladathoz nyújtott segítségben is jelentős. A közös játék az a tevékenység, amelyben a családok többségében mindkét szülő részt vesz. A gyermek betegsége esetén a legritkább, hogy a szülők megosztva maradnak otthon, legfeljebb egyikük marad távol emiatt munkahelyéről.

Kifejezetten ritka, hogy valamelyik feladatot rendszerint nem a szülők, hanem valaki más végzi. A szülők leginkább akkor veszik igénybe más segítségét, amikor a beteg gyermekkel otthon kell maradni (5–6%). A vizsgált kötelezettségek közül ez az, amely nem tervezhető előre, nem a napi rutin része, hanem váratlan helyzet, ami ráadásul egész napos kötelezettséget jelent. A megoldásához külső segítségre is szükség lehet, ha mindkét szülő dolgozik. A felsorolt feladatok közül

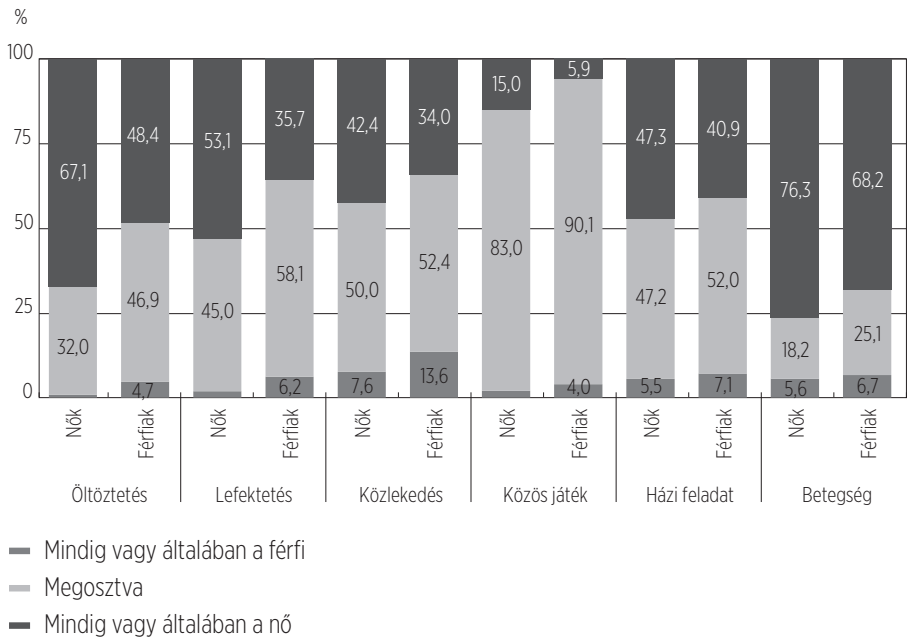
6 Az értékváltozónak a válaszok megoszlása alapján történt kialakítása (relatív kategóriahatárok) eltér attól, ha külső, abszolút szempontok alapján határozzuk meg, kit tekintünk egalitáriusnak vagy konzervatívnak (például megadjuk, hogy hány kérdésben kell egyértelműen modern nézetet vallaniuk). Ha az első módszert alkalmazzuk (például Pongrácz–S. Molnár 2011), kisebb lesz az egyértelműen modernizálódott értékeket valló és nagyobb a köztes csoport aránya. Döntésünk elemzésünk szempontjából valószínűleg azzal a következménnyel jár, hogy egy megengedőbb feltételt alkalmazva a másik lehetséges módszerhez képest kisebbre becsüljük az egalitárius beállítódás hatását.

a gyermekek a leggyakrabban az öltözködést, a lefekvést és az iskolába menést végzik maguk. Ez természetesen erősen összefügg a gyermekek életkorával.

A nők és a férfiak válaszait összehasonlítva, a korábbi kutatásokban is tapasztalt jellegzetességet figyelhetjük meg: mindkét nem képviselői nagyobbban látják a saját hozzájárulásukat, mint az ellentétes neműekét. Ez az eltérés az öltöztetés és a lefektetés esetében a legnagyobb. A férfiak átlagosan gyakrabban válaszolták, hogy megosztva végzik az adott tevékenységet, mint a nők. Az anyák és az apák válaszait diádikus adatok hiányában nem tudjuk összevetni, így nem lehet megvizsgálni azt az érdekes kérdést, hogy milyen jellegzetes eltérések vannak a párok női és férfi tagjai között a másik fél hozzájárulásának és a munkamegosztásnak a megítélésében.

1. ábra

A gyermekneveléssel összefüggő feladatok megosztása a szülők között, nők és férfiak véleménye (%)

Megjegyzések: Párkapcsolatban élő, 14 éves vagy fiatalabb gyermeket nevelő nők és férfiak véleménye. Az ábra nem tartalmazza azokat az eseteket, ahol mindig vagy általában valaki más végzi az adott feladatot, ha a gyerekek megcsinálják maguk, vagy ha nem releváns a kérdés.

1. táblázat
 A gyermekneveléssel összefüggő feladatokat ki végzi (párkapcsolatban élő, 14 éves vagy fiatalabb gyermeket nevelő nők és férfiak válaszai, %)

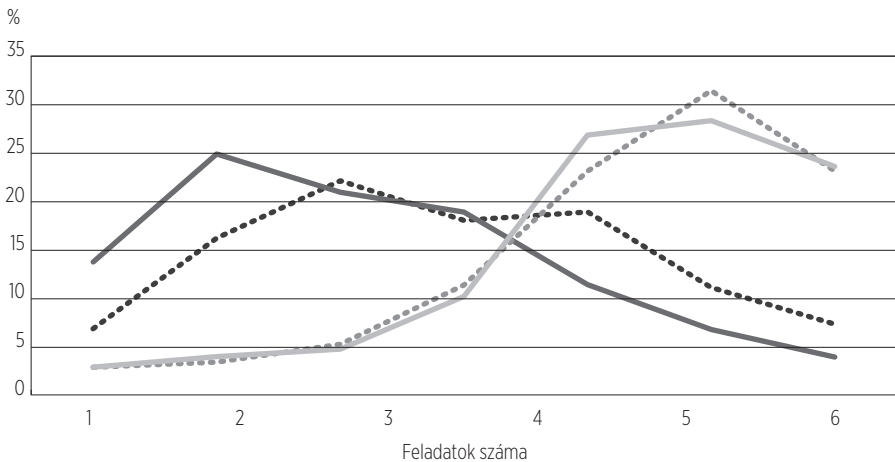
	Óltóztatás	Lefektetés	Közlekedés	Közös játékok	Segítség a házi feladatban	Otthon maradni, ha beteg
A nők véleménye						
Mindig a kérdezett	33,0	28,2	15,4	6,0	14,7	51,2
Általában a kérdezett	20,1	14,3	10,5	7,6	10,5	14,1
A kérdezett és partnere megosztva	25,3	36,0	30,6	75,2	25,2	15,6
Általában a partner	0,6	1,0	2,9	1,9	2,2	4,0
Mindig a partner	0,1	0,5	1,8	0,0	0,7	0,9
Mindig / általában valaki más a háztartásból	0,3	0,1	1,1	0,5	0,1	1,7
Mindig / általában valaki más, de nem a háztartásból	0,0	0,0	1,3	0,2	0,1	3,4
A gyerekek megcsinálják maguk	20,6	19,7	17,5	7,3	5,5	5,3
Nem érinti	-	-	18,9	1,3	40,9	4,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
A férfiak véleménye						
Mindig a kérdezett	1,8	2,6	3,3	1,3	2,1	3,0
Általában a kérdezett	2,1	2,5	6,0	2,4	1,9	2,8
A kérdezett és partnere megosztva	38,5	47,7	35,6	84,0	28,8	21,7
Általában a partner	28,1	20,8	14,2	3,9	17,6	33,9
Mindig a partner	11,7	8,6	8,9	1,6	5,1	24,8
Mindig / általában valaki más a háztartásból	1,0	0,8	1,9	1,7	0,2	2,1
Mindig / általában valaki más, de nem a háztartásból	0,2	0,2	1,3	0,2	0,5	4,3
A gyerekek megcsinálják maguk	16,7	16,9	15,4	4,5	5,2	3,8
Nem érinti	-	-	13,6	0,5	38,6	3,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A párok tagjai közötti munkamegosztás érzékletesebb szemléltetése érdekében létrehoztunk egy összefoglaló mutatót, a gyermeknevelési munkamegosztás indexét. Az index azt mutatja meg, hogy a hat vizsgált feladat közül mennyivel végeznek többet a nők, mint a férfiak. Az index átlagértéke 1,8, vagyis átlagosan a nők a hat tevékenységből majdnem kettővel többet végeznek, mint a férfiak. A férfiak válaszai alapján a mutató átlagos értéke 1,5, a női válaszok alapján 2,1. A férfiak hozzájárulása csupán az esetek 7%-ában haladja meg a nőkéét, nagyjából minden ötödik háztartásban kiegyenlített a munkamegosztás, a többi esetben (73%) pedig a nők szám szerint több feladatot látnak el, mint a partnerük. A férfiak válaszai alapján kiegyenlítettőbb munkamegosztás képe tárul elénk, de ők is nagyobbban értékelik a nők hozzájárulását.

A munkamegosztást mérő index értékét az is befolyásolja, hány olyan feladat van, amelyet a szülők látnak el. Átlagosan 4,6 feladatot végeznek a szülők. Ez az érték a hét éven aluli gyerekeknél magasabb (4,9), mint az idősebbeknél (4,0). Az esetek négyötöd részében négy vagy több gyermeknevelési, gyermekgondozási feladatot végeznek a szülők. A férfiak 82%-a egyetlen feladatot sem lát el egyedül, és ha végeznek is valamit önállóan, az szinte soha nem jelent kettőnél több tevékenységet.

2. ábra

A nők és a férfiak által végzett feladatok megoszlása a feladatok száma szerint (%)

- Férfiak a férfiak szerint
- Férfiak a nők szerint
- - Nők a férfiak szerint
- Nők a nők szerint

Megjegyzés: a megosztva végzett feladatokat mindkét félhez beszámítottuk.

Ha a megosztva végzett feladatokat a pár mindkét tagjához beszámítjuk, a férfiak hozzájárulásáról sokkal kedvezőbb kép alakul ki (2. ábra). A férfiak így átlagosan 2,5, a nők 4,3 tevékenységet végeznek. Ekkor már eltűnik a különbség a nők és férfiak véleménye között arról, hogy a nők mennyiben járulnak hozzá a gyermekneveléshez, a férfiak pedig csupán átlagosan 0,6 feladattal becsülik magasabbra az általuk végzett feladatok számát, mint a nők. A nők és férfiak véleménye közötti különbséget valószínűleg az okozza, hogy a férfiak munkáját a nők nem tekintik elég rendszeresnek vagy gyakorinak ahhoz, hogy beszámoljanak róla („csak besegítenek”), a férfiak viszont úgy látják, párjukkal megosztva szokták végezni az adott feladatot.

A GYERMEKGONDOZÁSI MUNKAMEGOSZTÁS ÉS A NEMI SZEREPFELFOGÁS ÖSSZEFÜGGÉSEI

Az elemzés második részében a nemi szerepek megítélése és a gyermekgondozási munkamegosztás közötti összefüggést vizsgáljuk. Az adatfelvétel négy állítás segítségével mérte a női és férfi nemi szerepek megítélését, és az állításokkal való egyetértésre vagy egyet nem értésre kérdezett rá. A 18–49 éves népességből legtöbben a háztartási munka értékével kapcsolatos kijelentéssel értenek egyet (2. táblázat). Háromból két válaszadó szerint a háztartási munka ugyanannyit ér, mint a fizetett munka, és viszonylag kevesen vannak, akik ezzel az állítással nem értenek egyet. A másik három állítás esetében körülbelül azonos arányt képviselnek az egyetértők, az elutasítók és a részben egyet (nem) értők, vagyis e három állítás kapcsán nincs kialakult osztársadalmi álláspont. Érdeemes megjegyezni, hogy a párok női és férfi tagjai közötti kereseti és korkülönbségre, valamint a háztartási munka értékére vonatkozó állításokkal a nők nagyobb arányban értettek egyet, vagyis a gyermeket nevelő, párkapcsolatban élő nők kismértékben tradicionálisabb álláspontot képviseltek, mint a férfiak.

A gyermeknevelési és -gondozási munkamegosztás, valamint a nemi szerepek megítélése közötti kapcsolatot először leíró elemzések, majd regressziós modellek segítségével vizsgáljuk. A hat vizsgált gyermeknevelési feladat mindegyikére jellemző, hogy az egalitárius értékeket vallók családjában az adott tevékenységet gyakrabban végzik megosztva és a feladat ritkábban hárul csak a nőre (3. táblázat). A konzervatív és az egalitárius értékeket vallók között egyértelmű a különbség. Gyakran már az átmeneti csoportban is egyenlőbb munkamegosztás tapasztalható, mint a konzervatívok körében, de az eltérés itt kisebb. A nők és a férfiak értékbeállítódása egyaránt összefügg azzal, ki végzi az egyes gyermeknevelési feladatokat.

2. táblázat

A nemi szerepek megítélése a nők és a férfiak körében (teljes minta, %)

	Egy pár tagjai közül a férfinak kell idősebbnek lennie		Nem tesz jót a kapcsolatnak, ha a nő többet keres, mint a férfi		A háztartási munka ugyanannyit ér, mint a fizetett munka		Az a helyes, ha a férj számára a munka a fontosabb, a feleség számára pedig az otthon és a gyermekek, még akkor is, ha mindketten dolgoznak	
	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak	nők
Egyáltalán nem ért egyet	24,6	20,4	24,4	19,9	7,0	6,5	16,1	23,8
Nem ért egyet	10,2	9,2	14,8	10,8	9,8	8,7	11,2	13,8
Is-is	30,4	30,0	35,2	36,8	22,4	19,1	35,9	31,3
Egyetért	14,1	15,4	11,5	15,6	18,8	17,4	17,5	13,0
Teljesen egyetért	20,7	24,9	14,2	16,9	42,0	48,2	19,3	18,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3. táblázat

Ki végzi az egyes gyermeknevelési feladatokat, nemi szerepek megítélése és nem szerint (%)

	Nők válaszai			Férfiak válaszai		
	egalitárius	átmeneti	konzeratív	egalitárius	átmeneti	konzeratív
Öltöztetés						
Mindig vagy általában a férfi	1,5	0,8	0,0	6,9	4,7	4,4
Megosztva	35,4	24,7	22,9	52,0	47,9	39,9
Mindig vagy általában a nő	63,1	74,5	77,1	41,0	47,3	55,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3. táblázat

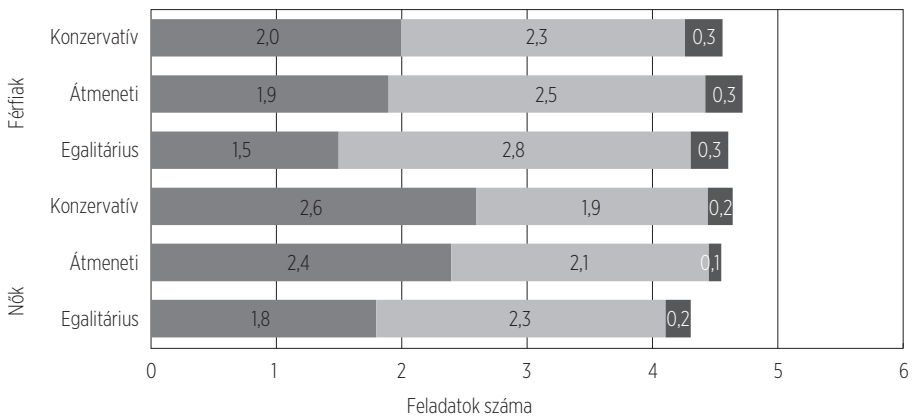
Kí végzi az egyes gyermeknevelési feladatokat, nemi szerepek megítélése és nem szerint (%) (folytatás)

	Nők válaszai			Férfiak válaszai		
	egalitá- rius	átme- neti	konzer- vatív	egalitá- rius	átme- neti	konzer- vatív
Lefektetés						
Mindig vagy általában a férfi	2,0	1,5	1,0	8,2	4,2	9,1
Megosztva	43,9	37,1	33,2	64,3	55,4	46,2
Mindig vagy általában a nő	54,0	61,4	65,8	27,5	40,5	44,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Közlekedés						
Mindig vagy általában a férfi	8,8	5,1	7,1	14,2	15,9	14,0
Megosztva	48,7	42,9	36,5	58,7	49,2	50,9
Mindig vagy általában a nő	42,6	52,0	56,4	27,1	34,9	35,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Közös játék						
Mindig vagy általában a férfi	2,3	0,7	2,2	4,0	5,7	7,1
Megosztva	76,0	71,5	64,9	91,0	89,6	83,8
Mindig vagy általában a nő	21,7	27,9	32,9	5,0	4,7	9,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Házi feladat						
Mindig vagy általában a férfi	6,2	2,8	3,7	6,8	8,6	9,5
Megosztva	48,3	35,9	32,9	57,3	46,6	48,4
Mindig vagy általában a nő	45,5	61,3	63,5	35,9	44,8	42,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Betegség						
Mindig vagy általában a férfi	6,3	3,2	3,7	7,6	10,2	6,6
Megosztva	19,7	13,8	11,9	33,7	21,0	21,2
Mindig vagy általában a nő	74,0	83,0	84,5	58,7	68,8	72,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A konzervatív beállítódáshoz képest az átmeneti és főként az egalitárius beállítódásúak esetében a nők kevesebb feladatot végeznek egyedül, és magasabb a megosztva végzett feladatok száma (3. ábra). Az, hogy a nők hány gyermekgondozási feladatban vesznek részt (vagy egyedül, vagy a partnerükkel megosztva), összességében nem függ a nemi szerepek megítélésétől. A férfiak által egyedül és megosztva végzett feladatok összesített száma viszont magasabb az egalitárius, mint a konzervatív beállítódás esetén, mert több feladatban vállalnak részt a női partnerükkel megosztva. Tehát ha a gyermekes szülők egalitáriusabb értékeket vallanak, akkor a férfiak a konzervatívokhoz képest nagyobb szerepet vállalnak a gyermekevelésben. A nők terhei abból a szempontból alacsonyabbak, hogy ők egyedül kevesebb feladatért felelősek.

3. ábra

A nők által, a férfiak által és a megosztva végzett feladatok átlagos száma a nemi szerepek megítélése szerint a férfiak és a nők válaszai alapján

- A csak a nők által végzett feladatok száma
- Megosztva végzett feladatok száma
- A csak a férfiak által végzett feladatok száma

Korábban láthattuk, hogy a nők és a férfiak között abból a szempontból összességében kicsi a különbség, hogy a vizsgált hat feladat közül hány esetében mondták azt, hogy valaki más végzi vagy a gyermekek maguk megcsinálják (lásd 1. táblázat). A nők körében azonban – attól függően, hogyan ítélik meg a női és a férfi szerepeket – az elvégzendőnek ítélt feladatok száma eltér. Az egalitárius beállítódású nők nemcsak egyenlőbb munkamegosztásról számolnak be, mint az átmeneti vagy konzervatív csoportba tartozó nő társaik,

hanem kevesebb gyermekekkel kapcsolatos elvégzendő feladatról adnak számot. Lehetséges, hogy ők gyakrabban vesznek igénybe külső segítséget, nagyobb önállóságra nevelik a gyermekeket, vagy több közöttük az iskoláskorú gyermekeket nevelő szülő.

A nemi szerepek megítélése és a gyermeknevelési munkamegosztás is összefügg egymással (4. táblázat). A válaszadókat egy 3x3-as mátrixban helyeztük el, aszerint, hogy inkább egalitárius, inkább konzervatív, vagy egy átmeneti nemi szerepmegosztást vallanak, illetve hogy milyen a gyermekgondozási gyakorlatuk. Az eredmények egybecsengnek a korábban látottakkal. A konzervatív és az átmeneti meggyőződésűek munkamegosztása nem különbözik egymástól, viszont az egalitárius értékeket vallók esetében nagyobb a férfiak hozzájárulása, és gyakoribb, hogy a két fél által végzett gyermekgondozási tevékenységek száma egyenlő.

4. táblázat

A nemi szerepek megítélése és a gyermeknevelési munkamegosztás típusai közötti összefüggés nemenként (%)

	Egalitárius	Átmeneti	Konzervatív	Összesen
Férfiak véleménye				
Többet végez a férfi	11,5	8,1	8,9	9,6
Egyenlő	26,0	21,7	20,0	22,8
Többet végez a nő	62,5	70,2	71,0	67,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
Nők véleménye				
Többet végez a férfi	7,5	3,5	2,1	4,3
Egyenlő	24,1	13,8	15,9	17,7
Többet végez a nő	68,4	82,7	82,1	78,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A leíró eredmények szerint tehát az értékbeállítódásoknak szerepe van abban, hogy az anya és az apa mekkora részt vállal a gyermekek gondozásban, nevelésben. Az elemzés következő részében azt vizsgáljuk, hogy ez az összefüggés egy sor tényező kontrollálása után is fennáll-e. A regresszióelemzés célja tehát nem oksági következtetések levonása, hanem a munkamegosztást befolyásoló számtalan tényező együttes vizsgálata. Szelekciós és adaptációs mechanizmusok miatt kell óvatosan kezelni az okság kérdését egy, az értékek és

a viselkedés közti kapcsolatot vizsgáló keresztmetszeti elemzésben. Esetünkben lehetséges, hogy a családi és nemi szerepekkel kapcsolatos vélemények már a párválasztásra és a gyermekvállalásra is hatnak, illetve a családi együttélés és főként a gyermekvállalás is módosíthatja a nemi szerepmegosztás megítélését. Követésem panelvizsgálat lévén, a későbbiekben az Életünk fordulópontjainak adatai lehetőséget adnak a dinamikus elemzésre is, amely tisztázhatja a szelekció és az adaptáció szerepét.

Az 5. és 6. táblázat nemek szerinti bontásban foglalja össze a gyermeknevelési munka magyarázó modelljeibe bevont változók megoszlásait és leíró statisztikáit. A változók tematikailag négy csoportba sorolhatók: alapvető demográfiai ismérvek, családi életciklus, a válaszadó és partnere erőforrásai, a nemi szerepek megítélése. Az elméleti és empirikus szakirodalom szerint ezek a gyermeknevelési munka megosztásával összefüggő legfontosabb tényezők.

5. táblázat

A gyermeknevelési munka regressziós modelljeiben használt magyarázó változók megoszlása (%)

		Férfiak	Nők
Korcsoport	18–29 éves	7,8	18,8
	30–39 éves	57,6	55,5
	40–49 éves	34,6	25,7
Párkapcsolati helyzet	Házastárssal él	71,7	71,1
	Élettárssal él	28,3	28,9
Háztartásban élő 0–24 éves gyermekek száma	1	43,8	44,5
	2	37,3	38,3
	3 vagy több	18,9	17,2
Nem fizetett gyermeknevelési segítséget kap külön háztartásban élő személytől	Kap	56,7	63,7
	Nem kap	43,3	36,3
Iskolai végzettség	Alapfok	13,9	17,6
	Szakmunkás	37,8	19,6
	Érettségi	25,4	28,0
	Felsőfok	22,9	34,8

5. táblázat

*A gyermeknevelési munka regressziós modelljeiben használt magyarázó változók megoszlása (%)
(folytatás)*

		Férfiak	Nők
Partner iskolai végzettsége	Alapfok	16,6	14,3
	Szakmunkás	22,8	33,2
	Érettségi	28,4	28,2
	Felsőfok	32,1	24,3
Munkapiaci helyzet	Kereső munkát végez	84,3	50,9
	Gyes, gyed, gyet, háztartásbeli	-	39,1
	Munkanélküli	12,3	7,1
	Egyéb okból nem dolgozik	3,4	2,9
Partner munkapiaci helyzete	Kereső munkát végez	51,9	85,7
	Gyes, gyed, gyet, háztartásbeli	33,7	-
	Munkanélküli	11,0	11,0
	Egyéb okból nem dolgozik	3,4	3,3
Nemi szerepek megítélése	Egalitárius	37,3	31,5
	Átmeneti	34,3	39,4
	Konzervatív	28,4	29,1
N		564	681

6. táblázat

A gyermeknevelési munka regressziós modelljeiben használt magyarázó változók leíró statisztikái

	Átlag	Szórás	Mini- mum	Maxi- mum
Nők				
A háztartásban élő legfiatalabb gyermek életkora	5,2	4,3	0	14
Egy főre jutó háztartási jövedelem logaritmusa	4,0	0,7	0,7	5,9
Munkaidő (az elmúlt héten fő- és mellékállásban ledolgozott órák száma)	18,0	20,4	0	80
Partner munkaideje (az elmúlt héten fő- és mellékállásban ledolgozott órák száma)	33,8	20,1	0	90
Férfiak				
A háztartásban élő legfiatalabb gyermek életkora	5,2	4,0	0	14
Egy főre jutó háztartási jövedelem logaritmusa	3,9	0,7	-1,1	5,5
Munkaidő (az elmúlt héten fő- és mellékállásban ledolgozott órák száma)	33,7	20,9	0	96
Partner munkaideje (az elmúlt héten fő- és mellékállásban ledolgozott órák száma)	18,4	19,9	0	70

A 7. táblázatban található a lineáris regresszió eredményei. Összesen nyolc különböző modell eredményeit közöljük:⁷ külön modellek vonatkoznak a nőkre és a férfiakra, és négy különböző független változóval dolgozunk:

1. A gyermeknevelési munkamegosztás indexe: a nő által és a férfiak által végzett tevékenységek számának különbsége, az értékei -6 és 6 közé eshetnek, ahol a magasabb érték a nő nagyobb arányú hozzájárulását jelenti
2. A nő által és a megosztva végzett feladatok együttes száma: a nő hozzájárulásának abszolút mértéke
3. A férfiak által és a megosztva végzett feladatok együttes száma: a férfiak hozzájárulásának abszolút mértéke
4. A megosztva végzett feladatok száma

⁷ A független változókat lépésenként, változócsopontonként bevonva ellenőriztük, hogy az egyes tényezőcsoportok (alapvető demográfiai ismérvek, családi életciklus, válaszadó és partnere erőforrásai, nemi szerepek megítélése) milyen önálló hatással rendelkeznek. A hatások gyakorlatilag ugyanazok voltak, mint a teljes modellekben, ezért a lépésenkénti elemzéseket nem közöljük.

7. táblázat

A gyermeknevelési munkamegosztás, a nők által, a férfiak által és a megosztva végzett feladatok számának lineáris regressziós modelljei

	Gyermeknevelési munkamegosztás		Nők által és megosztva végzett feladatok száma	
	nők	férfiak	nők	férfiak
Konstans	1,94 **	1,44 *	4,64 ***	3,22 ***
18–29 éves	0,16	-0,02	-0,11	-0,30
40–49 éves	0,25	-0,03	-0,07	-0,35 **
Élettárssal él	-0,27 †	-0,42 *	0,02	-0,30 *
Legfiatalabb gyermek életkora	0,27 ***	0,22 **	0,40 ***	0,37 ***
Legfiatalabb gyermek életkora a négyzeten	-0,03 ***	-0,02 ***	-0,04 ***	-0,04 ***
2 gyermek él a háztartásban	-0,14	0,07	0,29 **	0,29 *
3+ gyermek él a háztartásban	-0,28	-0,06	0,43 **	0,36 *
Gyerekevelési segítséget kap	-0,16 †	-0,27 †	0,23 *	0,13
Alapfokú végzettség	-0,24	0,40	-0,10	0,30
Szaktanárs végzettség	-0,09	-0,13	-0,11	0,00
Felsőfokú végzettség	0,29	-0,02	0,05	0,07
Alapfokú végzettség, partner	0,81 ***	0,05	-0,02	-0,23
Szaktanárs végzettség, partner	0,46 **	0,00	-0,10	-0,14
Felsőfokú végzettség, partner	0,06	-0,11	0,08	-0,12
Háztartási jövedelem	-0,12	0,05	-0,10 †	0,18 †
Gyes, gyed, gyet, htb	0,53 *	-	-0,05	-
Munkanélküli	0,50	-0,24	-0,02	-0,01
Egyéb okból nem dolgozik	0,44	-1,54 ***	0,14	-0,39
Partner: gyes, gyed, gyet, htb	-	0,29	-	0,18
Partner munkanélküli	0,11	0,28	-0,05	0,26
Partner egyéb okból nem dolgozik	-0,97 *	0,11	-0,70 *	-0,10
Munkaidő	-0,02 *	0,01 †	-0,01	0,01
Partner munkaidője	0,01 **	-0,02 **	0,00	-0,01
Egalitárius	-0,46 **	-0,40 *	-0,16	-0,09
Konzervatív	0,20	-0,16	0,13	-0,14
Korrigált R ²	0,24	0,15	0,40	0,29
N	681	564	681	564

*** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; † p<0,1

Referenciacsoport: 30–39 éves, házastárral él, egy 0–24 éves gyermek él a háztartásban, érettségizett, a partnere érettségizett, átlagos jövedelmű, kereső munkát végez, a partnere kereső munkát végez, nemi szerepekkel kapcsolatos álláspontja átmeneti.

7. táblázat

A gyermeknevelési munkamegosztás, a nők által, a férfiak által és a megosztva végzett feladatok számának lineáris regressziós modelljei (folytatás)

	Férfiak által és megosztva végzett feladatok száma		Megosztva végzett feladatok száma	
	nők	férfiak	nők	férfiak
Konstans	2,70 ***	1,78 **	2,91 ***	1,84 ***
18–29 éves	-0,27	-0,29	-0,21	-0,17
40–49 éves	-0,32 *	-0,31 *	-0,29 †	-0,32 *
Élettárssal él	0,29 *	0,12	0,20	0,03
Legfiatalabb gyermek életkora	0,14 *	0,15 *	0,11 *	0,17 **
Legfiatalabb gyermek életkora a négyzetben	-0,02 ***	-0,02 ***	-0,02 ***	-0,02 ***
2 gyermek él a háztartásban	0,43 ***	0,22	0,39 **	0,16
3+ gyermek él a háztartásban	0,71 ***	0,42 *	0,58 ***	0,19
Gyerekevelési segítséget kap	0,40 **	0,40 **	0,40 ***	0,25 †
Alapfokú végzettség	0,13	-0,10	0,09	-0,01
Szaktanárs végzettség	-0,02	0,13	-0,01	0,10
Felsőfokú végzettség	-0,24	0,05	-0,21	0,18
Alapfokú végzettség, partner	-0,83 ***	-0,28	-0,73 ***	-0,45 †
Szaktanárs végzettség, partner	-0,56 ***	-0,14	-0,48 ***	-0,26
Felsőfokú végzettség, partner	0,02	-0,02	0,11	-0,10
Háztartási jövedelem	-0,03	0,13	-0,12	0,11
Gyes, gyed, gyet, htb	-0,57 *	-	-0,51 *	-
Munkanélküli	-0,52 †	0,23	-0,37	0,24
Egyéb okból nem dolgozik	-0,30	1,15 **	-0,26	0,58
Partner: gyes, gyed, gyet, htb	-	-0,11	-	-0,13
Partner munkanélküli	-0,15	-0,02	-0,23	-0,05
Partner egyéb okból nem dolgozik	0,26	-0,21	-0,12	-0,29
Munkaidő	0,01 †	0,00	0,01	0,00
Partner munkaidője	-0,01 **	0,02 **	-0,01 **	0,01 †
Egalitárius	0,30 *	0,32 *	0,24 †	0,26 †
Konzervatív	-0,06	0,02	-0,09	-0,05
Korrigált R ²	0,23	0,22	0,20	0,20
N	681	564	659	548

*** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; † p<0,1

Referenciacsoport: 30–39 éves, házastárral él, egy 0–24 éves gyermek él a háztartásban, érettségizett, a partnere érettségizett, átlagos jövedelmű, kereső munkát végez, a partnere kereső munkát végez, nemi szerepekkel kapcsolatos álláspontja átmeneti.

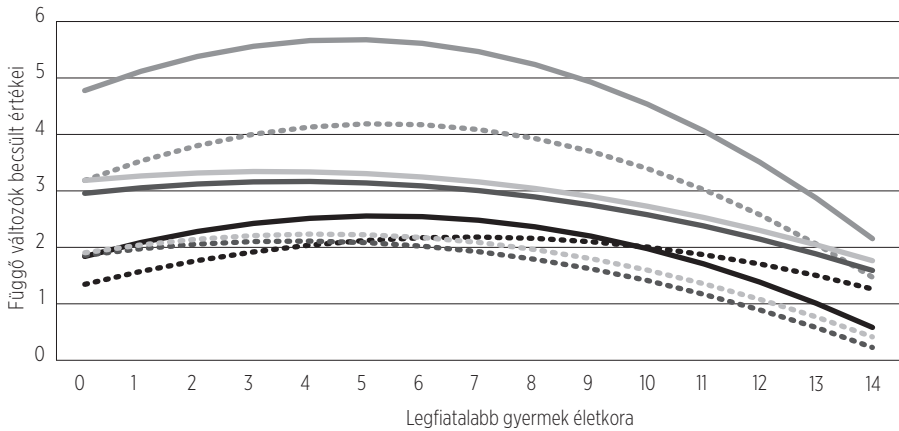
Az eredmények szerint a nemi szerepek megítélése összefügg a gyermeknevelési munkamegosztással, valamint a férfiak által és a megosztva végzett tevékenységek számával, a teljes női hozzájárulást azonban (a nők által és a megosztva végzett tevékenységek együttes számát) nem befolyásolja. A középső, átmeneti csoportba tartozók nem térnek el a konzervatív beállítódásúaktól, csupán a kifejezetten egalitárius értékek szerepe mutatható ki. Egyenlőbb a gyermekneveléssel összefüggő feladatok megosztása a párok között, ha a férfi vagy a nő az egyenlőség híve a nemi szerepek terén. Meg kell azonban jegyezni, hogy a nők még ezekben az esetekben is több feladatot látnak el, mint a férfiak. Az egalitárius értékek esetén magasabb a megosztva és a férfiak által végzett feladatok száma, mint a konzervatív és az átmeneti csoportokban. A regresszióelemzés is megerősítette azt a korábbi megállapítást, hogy az egyenlőségpárti férfiak magasabb hozzájárulása nagyrészt onnan ered, hogy bekapcsolódnak egyes gyermeknevelési feladatokba, és több feladatot végeznek a feleségükkel, élettársukkal megosztva, mint a konzervatív vagy átmeneti értékcsoporthoz tartozók.

A legfiatalabb gyermek életkora erősen összefügg a gyermeknevelési munkák megosztásával, a nők és a férfiak hozzájárulásával. A gyermek növekedésével eltérő szülői kötelességek kerülnek előtérbe, bizonyos feladatokat már nem kell ellátni (például öltöztetés, lefektetés), mások viszont csak később merülnek fel (például segítség a házi feladat elkészítésében). A 4. ábra a gyermeknevelési munkamegosztás, a nők által, a férfiak által és a megosztva végzett tevékenységek számának regressziós becsléseit mutatja a háztartásban élő legfiatalabb gyermek életkorának függvényében. Fordított U alakú összefüggés figyelhető meg: a gyermek óvodáskorában a legegyenlőtlenebb a gyermeknevelési munkamegosztás, és akkor végzik a szülők (főként a nők) a legtöbb feladatot. Ez az életkor, amikor a vizsgált feladatok közül a legtöbb releváns lehet. Iskoláskorba kerülve a gyermekek egy idő után önállóan, esetleg idősebb testvéreikkel együtt öltöznek, fekszenek le vagy mennek el az iskolába.

A háztartásban élő gyermekek száma nem függ össze a munkamegosztással, mert minél több gyermekről kell gondoskodni, annál több feladatot végez a nő is, a férfi is, és a közösen végzett munkák száma is magasabb. A sokgyermekes családokban tehát nem hárul aránytalanul több feladat az anyákra, mint az apákra. Ebben az esetben egy szelekciós hatás is elképzelhető: nagyobb eséllyel vállaltják a magasabb paritású gyermekeiket azok a párok, ahol eleve egyenlőbbben oszlott meg a gyermeknevelési munka.

4. ábra

A gyermeknevelési munkamegosztás, a nők által, a férfiak által és a megosztva végzett feladatok számának regresszióból becslült értékei a legfiatalabb gyermek életkorának függvényében nemenként

- Gyermeknevelési munkamegosztás, nők
- Gyermeknevelési munkamegosztás, férfiak
- Nők által és megosztva végzett feladatok száma, nők
- Nők által és megosztva végzett feladatok száma, férfiak
- Férfiak által és megosztva végzett feladatok száma, nők
- Férfiak által és megosztva végzett feladatok száma, férfiak
- Megosztva végzett feladatok száma, nők
- Megosztva végzett feladatok száma, férfiak

A gyermeknevelésben a nem a háztartásban élő személytől kapott segítség szintén pozitív kapcsolatban áll a gyermeknevelési és -gondozási munkák számával, és egyenlőbb munkamegosztással jár. Itt nem feltételezünk oksági viszonyt. Nem azért látnak el a szülők – főként az apa – több gyermeknevelési feladatot, mert külső segítségre számíthatnak, hanem épp ellenkezőleg, azért vesznek igénybe külső segítséget, mert valamilyen okból szükségük van rá.⁸

Az egyéni erőforrások szerepe korlátozottnak bizonyult. A válaszadó és a partnere iskolai végzettségére és munkaerő-piaci helyzetére vonatkozó változók csak néhány esetben szignifikánsak. A viszonylag alacsony végzettségű, legfeljebb

⁸ Ezt a feltételezést a későbbiekben úgy ellenőrizhetjük, hogy megvizsgáljuk, van-e keresztthatás a gyermekszám és a segítség igénybevétele között. Ezt az interakciós hatást a modellek nem tartalmazzák. Néhány előzetes próbálkozás arra utal, hogy a külső segítség hatása a sokgyermekeseknél erősebb, vagy csak az ő esetükben érvényesül.

általános iskolát vagy szakmunkásképzőt végzett férjjel vagy élettárral rendelkező nők esetében egyenlőtlenebb a gyermeknevelési munkamegosztás, kevesebb feladatot látnak el a férfiak, és a megosztva végzett tevékenységek száma is alacsonyabb, mint a legalább érettségizett partnerek esetében. Az alacsony végzettségű férfiak viszont (a megosztva végzett feladatok kivételével) nem számolnak be egyenlőtlenebb munkamegosztásról vagy alacsonyabb saját hozzájárulásról.

A válaszadó és partnere munkaerő-piaci helyzete nem áll kapcsolatban azzal, hány gyermeknevelési feladatot lát el a nő. Ha a nő gyermekvállalási szabadságon van vagy háztartásbeli, nagyobb rész hárul rá a gyermekgondozásból, a partnere kevésbé vesz részt benne, és a közösen végzett feladatok száma is alacsonyabb. A munkanélküli nők partnerei szintén kevesebb gyermeknevelési munkát végeznek. Ha a férfi egyéb okból nem dolgozik,⁹ nagyobb részt vállal a gyermekekkel kapcsolatos kötelességekből. A férfiak munkanélkülisége nem függ össze a gyermeknevelésben való részvételükkel.

A rendelkezésre álló időkeret és a munkamegosztás között erős a kapcsolat. Minél hosszabb az egyik szülő munkaideje, annál nagyobb részt vállal a gyermeknevelésben a partnere, annál inkább specializálódnak a szerepek. A női szerepvállalás abszolút mértéke azonban független a munkaidőtől, ami arra utal, hogy a nők gyermeknevelésre fordított munkamennyisége a szükségletekre és az igényekre reagálva „rugalmasan bővül”, valószínűleg a szabadidő rovására. Ezt alátámasztja az a korábban ismertetett eredmény is, hogy a nőkre gyakrabban hárulnak a rutinszerű, nem elhalasztható gyermekgondozási feladatok, és gyakrabban maradnak otthon a beteg gyermekkel, mint a férfiak.

EGYENLŐTLEN, MÉGIS ELÉGEDETT?

Az elemzés harmadik részében a gyermekekkel kapcsolatos feladatok megosztása, a nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök és a munkamegosztással való elégedettség összefüggéseit vizsgáljuk. A gyermeknevelési és gyermekgondozási feladatok megosztásával való elégedettségre a következő kérdés vonatkozott: „Kérem, az 1. válaszlap segítségével mondja meg, hogy mindent egybevetve mennyire elégedett az Ön és a házastársa/élettársa között kialakult, a gyermekneveléssel kapcsolatos munkamegosztással? A 0 azt jelenti, hogy egyáltalán nincs megelégedve, a 10-es pedig azt, hogy teljesen elégedett.” A kérdés közvetlenül a gyermeknevelési feladatokra vonatkozó táblázat után következett, és csak azoknak kellett feltenni, akiknek van együtt élő házas- vagy élettársa és megfelelő korú gyermeke.

⁹ Ebbe a csoportba tartozik a mintában található kisszámú nyugdíjas, rokkantnyugdíjas, tanuló és egyéb inaktív, valamint ide soroltuk a gyermekgondozási szabadságon levő néhány férfit is.

A válaszok értelmezéséhez érdemes átgondolni: nem lehetünk biztosak benne, milyen változtatást szeretnének az elégedetlenek: kevesebb feladatot szeretnének ellátni, többet szeretnének foglalkozni gyermekükkel, több feladatot látnának el szívesen a partnerükkel közösen, vagy esetleg azzal elégedetlenek, hogy mely feladatok hárulnak rájuk.

Az eredmények szerint a gyermekneveléssel kapcsolatos munkamegosztással való elégedettség szintje igen magas, az átlagos érték 8,8. A férfiak kicsit elégedettebbek (9,0), mint a nők (8,6). A válaszok jelentős része a skála felső harmadába esik, hatos vagy alacsonyabb értéket csupán a nők 14%-a és a férfiak 8%-a adott. Mivel az elégedettséget mérő változó szórása alacsony (nők: 1,9; férfiak: 1,7) és az elégedettség szinte általános, a továbbiakban a 0–10-es skálán a 6-os vagy alacsonyabb értéket választókat tekintjük viszonylag elégedetlennek.

Az elégedettség és az egyenlőtlen munkamegosztás közötti kontraszt a háztartási munkákkal kapcsolatos vizsgálatok visszatérő következtetése, és a gyermeknevelés esetében is megfigyelhető. Ehhez valószínűleg a korábban felsorakoztatott mechanizmusok járulnak hozzá: az emberek nem szívesen vallják be családjukkal kapcsolatos elégedetlenségüket, méltányosnak tekinthetik a hozzájárulásukat, és a gyerekekről való gondoskodásban a kötelesség mellett örömforrást is találnak.

A munkamegosztást és a nemi szerepek megítélését is figyelembe véve azonban láthatóvá válik, hogy nem mindenki egyformán elégedett a helyzettel (8. táblázat).¹⁰ Összességében a nők közül magasabb az elégedetlenek aránya akkor, ha a nő végzik a feladatok többségét, mint ha egyenlő lenne a munkamegosztás vagy a férfi végezne többet. A férfiak körében nem függ össze az elégedettség a munkamegosztás típusával.

Ha a nemi szerepek megítélését is figyelembe vesszük, a férfiak közül az egalitárius beállítottságú, a feladatokat egyenlően megosztó vagy a nőnél többet végző, valamint a tradicionális értékekkel rendelkező és a partnerhez képest kevesebbet végző apák a legelégedettebbek. Tehát a férfiak az értékek és a viselkedés közötti konzisztencia esetén a legelégedettebbek. Bár a mintában kevesen vannak (51 fő), kiemelkedő azon konzervatív férfiak elégedetlensége, akik valamilyen oknál fogva mégis a feladatok többségét látják el. A nők esetében az elégedettség elsősorban a munkamegosztás függvénye, az értékek szerepe keresztábra segítségével alig kimutatható.

¹⁰ Az alacsony elemszám miatt az elégedetlenség vizsgálata során együtt kezeljük azokat az eseteket, amikor egyenlően oszlanak meg a gyermekgondozási feladatok és amikor a férfi végez többet.

8. táblázat

A gyermekgondozási munkamegosztással elégedetlenek aránya a munkamegosztás típusa és a nemi szerepek megítélése szerint nemenként (%)

	Férfiak véleménye			Nők véleménye		
	egyenlő vagy többet végez a férfi	többet végez a nő	összesen	egyenlő vagy többet végez a férfi	többet végez a nő	összesen
Egalitárius	4,9	8,5	7,9	4,9	17,3	13,4
Átmeneti	8,8	11,7	10,8	5,5	15,6	13,9
Konzervatív	12,1	4,6	5,2	3,4	17,0	14,5
Összesen	7,5	8,5	8,2	4,8	16,5	13,9

Nem csak akkor lehet egy szülő elégedetlen a munkamegosztással, mert több feladat hárul rá, mint a partnerére, hanem akkor is, ha úgy érzi, hogy – a másik szülő hozzájárulásától függetlenül – túl sok vagy túl kevés feladatot lát el. Ezért megvizsgáltuk, hogy eltér-e az elégedett és az elégedetlen válaszadók által végzett tevékenységek átlagos száma (9. táblázat). A munkamegosztással elégedetlen nők és férfiak abban különböznek elégedett társaiktól, hogy átlagosan kevesebb feladatot végeznek a partnerükkel közösen, megosztva. A nők esetében az is jellemző, hogy az elégedetlenek több olyan feladatról számoltak be, amelyeket általában ők maguk végeznek, mint az elégedettek.

Ha az elégedetlenek és az elégedettek által elvégzett tevékenységek átlagos számát a nemi szerepek megítélése szerinti bontásban is összehasonlítjuk (9. táblázat), azt láthatjuk, hogy az utóbbi tényező alig módosítja a korábban látott összefüggéseket. Mindhárom értékcsoportra egyformán igaz, hogy a munkamegosztással elégedetlenek átlagosan kevesebb megosztva végzett tevékenységről számolnak be, mint az elégedettek. Az elégedetlen konzervatív férfiak több feladatot látnak el, mint a hasonló beállítottságú elégedett társaik – a többi értékcsoportnál nincs összefüggés. A nők körében általános, hogy az elégedetlenek több feladatot látnak el, mint az elégedettek, és ez leginkább az egalitárius csoportra igaz.

A tevékenységek átlagos száma a nemi szerepek megítélése, a gyermeknevelési és –gondozási feladatok megosztásával való elégedettség és nemek szerint

Nemi szerepek megítélése	Egalitárius		Átmeneti		Konzervatív		Összesen	
	elégedett	elégedetlen	elégedett	elégedetlen	elégedett	elégedetlen	elégedett	elégedetlen
Munkamegosztással való elégedettség		szig. a)		szig. a)		szig. a)		szig. a)
Férfiak véleménye								
A nők által végzett feladatok száma	1,5	2,1	1,9	2,0	2,0	2,1	1,8	2,1
A férfiak által végzett feladatok száma	0,3	0,6	0,3	0,2	0,3	0,9 *	0,3	0,5
A megosztva végzett feladatok száma	2,9	1,7	2,6	2,2 †	2,3	1,2 *	2,6	1,8 **
Nők véleménye								
A nők által végzett feladatok száma	1,6	3,2 ***	2,3	3,0 *	2,4	3,3 **	2,1	3,2 ***
A férfiak által végzett feladatok száma	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,0	0,2	0,1
A megosztva végzett feladatok száma	2,4	1,6 *	2,2	1,4 *	2,0	1,2 *	2,2	1,4 ***

a) Kétféltás t-próba az elégedetlenek átlagértékeinek eltérése; *** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; † p<0,1

10. táblázat

A gyermekgondozási feladatok megosztásával való elégedetlenség meghatározó tényezői nemenként (logisztikus regressziós modellek, esélyhányadosok)

	Nők	Férfiak
Konstans	0,03 *	0,04 *
18–29 éves	0,66	1,21
40–49 éves	0,76	1,03
Élettárssal él	1,92 *	2,33 *
Legfiatalabb gyermek életkora	0,98	1,07
Legfiatalabb gyermek életkora a négyzetten	1,00	0,99
2 gyermek él a háztartásban	1,16	1,10
3+ gyermek él a háztartásban	1,49	0,90
Gyerekevelési segítséget kap	0,88	1,15
Alapfokú végzettség	1,08	0,71
Szaktanácsos végzettség	1,30	0,83
Felsőfokú végzettség	1,12	0,52
Alapfokú végzettség, partner	2,30 †	1,80
Szaktanácsos végzettség, partner	1,19	2,09
Felsőfokú végzettség, partner	0,98	1,54
Háztartási jövedelem	1,71 *	1,55
Gyes, gyed, gyet, htb	0,63	–
Munkanélküli	0,85	2,24 †
Egyéb okból nem dolgozik	1,15	1,07
Partner: gyes, gyed, gyet, htb	–	0,63
Partner munkanélküli	1,58	0,94
Partner egyéb okból nem dolgozik	2,24	0,80
Munkaidő	1,00	1,01
Partner munkaideje	0,99	0,99
Egalitárius & nők által végzett feladatok száma	2,07 ***	1,09
Átmeneti & nők által végzett feladatok száma	1,65 †	0,90
Konzervatív & nők által végzett feladatok száma	1,58 †	1,02
Egalitárius & férfiak által végzett feladatok száma	1,49	1,03
Átmeneti & férfiak által végzett feladatok száma	1,13	0,85
Konzervatív & férfiak által végzett feladatok száma	0,25	1,74 †
Egalitárius & megosztva végzett feladatok száma	0,76 †	0,54 *
Átmeneti & megosztva végzett feladatok száma	0,73 †	0,73 †
Konzervatív & megosztva végzett feladatok száma	0,71 †	0,52 †
Pszedo R ²	0,14	0,12
N	681	564

*** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05; † p<0,1

Referenciacsoport: 30–39 éves, házastárral él, egy 0–24 éves gyermek él a háztartásában, ő és a partnere érett-gízített, átlagos jövedelmű, ő és a partnere kereső munkát végez, nemi szerepekkel kapcsolatos álláspontja átmeneti.

A logisztikus regresszióelemzés eredményei azt mutatják, hogy az anyák és az apák által végzett tevékenységek száma önálló hatással bír a munkamegosztással való elégedetlenségre, és ezek a hatások összefüggnek a nemi szerepek megítélésével (10. táblázat). A nők és a konzervatív férfiak amiatt elégedetlenek, ha túl sok feladat egyedül rájuk hárul. A férfiak körében nem önmagában az vezet tehát elégedetlenséghez, ha sok munka hárul rájuk, hanem ha a gyakorlatuk ellentétben áll a nemi szerepekkel kapcsolatos beállítódásukkal. Az értékek és a gyakorlat közötti inkonzisztencia hatása a nőknél is megjelenik (az egalitárius beállítottságú nőknél a legerősebb az egyedül ellátott feladatok hatása), ugyanakkor a nők által egyedül ellátott feladatok száma minden értékcsoporthoz növeli az elégedetlenséget.

A megosztva végzett feladatok magas száma csökkenti az elégedetlenséget, és ez az összefüggés mindkét nem esetén és a nemi szerepek megítélésétől függetlenül érvényesül. A közösen végzett feladatok iránti preferencia arra utal, hogy sem az anyák, sem az apák nem szeretnék, ha kirekesztődnének a gyermek életéből, ha minden teendőt a partner végezne, és nem jutna idő közös időtöltésre sem.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány a gyermekgondozási és gyermeknevelési feladatok megosztását, a nemi szerepek megítélésével való összefüggését és a munkamegosztással való elégedettséget vizsgálta a 15 év alatti gyermeket nevelő kétszülős családokban az Életünk fordulópontjai kérdőíves kutatás 2012-es kiegészítő mintájának adatai segítségével.

Nem meglepő az az eredmény, hogy a gyermekek nevelésével és gondozásával kapcsolatos feladatokat rendszerint az anyák vagy esetleg a két szülő megosztva végzi. A férfiak szívesebben vállalják magukra az otthonon kívül zajló tevékenységeket: leggyakrabban a bölcsődébe, óvodába vagy iskolába viszik és hozzák a gyermekeket. Az a gyakran kimutatott összefüggés, hogy a férfiak szívesebben vesznek részt a nem rutin jellegű vagy élvezetesebbnek tekinthető tevékenységekben, az eredményekben csak annyiban jelenik meg, hogy a férfi és a nő általában megosztva játszik a gyermekekkel, és a férfiak a legritkábban az öltöztetésben és a házi feladat elkészítésében segítenek. A munkamegosztás egyenlőtlenségét jól mutatja, hogy csupán minden ötödik háztartásban kiegyenlített a munkamegosztás. A férfiak hozzájárulása az esetek 7%-ában haladja meg a nőkéét, a többi esetben a nők több feladatot látnak el, mint a partnerük.

Az eredmények szerint egyenlőbb (de távolról sem egyenlő) a gyermekneveléssel összefüggő feladatok megosztása a párok között, ha a férfi vagy a nő a nemi szerepek terén az egyenlőség híve. Az egalitárius értékek esetén magasabb

a megosztva és a férfiak által önállóan végzett feladatok száma, mint a konzervatív és az átmeneti csoportokban. Az egyenlőségpárti férfiak magasabb hozzájárulása nagyrészt onnan ered, hogy bekapcsolódnak egyes gyermeknevelési feladatokba és több feladatot végeznek a feleségükkel, élettársukkal megosztva, mint a konzervatív vagy átmeneti értékcsoporthoz tartozók. A családdal és a nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök fokozatos modernizálódása (Pongrácz-S. Molnár 2011) tehát azzal a következménnyel járhat, hogy lassan a gyermeknevelési és -gondozási feladatok megosztása egyenlőbbé válik, vagy legalábbis egyre több tevékenységbe kapcsolódnak be a férfiak, és az apák szerepe nő gyermekeik mindennapi életében.

A háztartási munkák megosztásának vizsgálata során – egy tíz évvel korábbi felvétel adatain – Blaskó (2006) nem talált összefüggést a férfiak nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdjé és háztartási munkáival töltött ideje között, csak a nők esetében mutatott ki gyenge kapcsolatot. A jelen elemzés erősebb kapcsolatot talált. A némileg eltérő mérési módokon túl (legalább) két magyarázat kínálkozik erre. Egyrészt a gyermekekkel való foglalatosság és a háztartási munka természetesen nem egyforma: a férfiak szívesebben foglalkoznak a gyermekekkel, nagyobb örömet találnak benne, mint a házimunkában, és a gyermekekre fordított időtől nagyobb megtérülés várható. Másrészt a két adatfelvétel között eltelt tíz évben valamennyire modernizálódtak a családi értékek Magyarországon (Pongrácz-S. Molnár 2011).

A háztartási és gyermeknevelési munkamegosztás elméleti megközelítései közül a nemi szerepekre vonatkozóan kívül az időkorlátok elméletét is alátámasztják az eredmények, az egyéni erőforrások szerepe viszont korlátozottan bizonyult. A legfeljebb általános iskolát vagy szakmunkásképzőt végzett férfiak partnerei egyenlőtlenebb gyermeknevelési munkamegosztásról számolnak be. Minél hosszabb az egyik szülő munkaideje, a partner annál nagyobb részt vállal a gyermeknevelésben, annál inkább specializálódnak a szerepek. A női szerepvállalás abszolút mértéke azonban független a munkaidőtől, a nők gyermeknevelésre fordított munkamennyisége a szükségletekre és az igényekre reagálva „rugalmasan bővül”, valószínűleg a szabadidő rovására.

A nyilvánvaló egyenlőtlenség ellenére a vizsgált gyermekes szülők döntő többsége elégedettnek mondta magát a közte és a partnere között kialakult, a gyermekek nevelésével és gondozásával kapcsolatos munkamegosztással. A nők körében több az elégedetlen, és annál elégedetlenebbek a munkamegosztással, minél több feladat hárul rájuk (főként akkor, ha egalitárius értékeket vallanak).

A két nem esetében eltérhet az elégedetlenség értelmezése. A nők számára az egyenlőtlen munkamegosztás szinte minden esetben azt jelenti, hogy aránytalan terhek hárulnak rájuk, amelyeket szívesen megosztanának a partnerükkel.

Ugyanez az egyenlőtlen helyzet a férfiak szempontjából általában azt jelenti, hogy alig vesznek részt a gyermekek gondozásában, nevelésében. Az eredmények arra utalnak, hogy ezzel nem minden apa elégedett: megjelenik az elégedetlenség, és ezzel együtt esetleg az igény is, hogy nem szeretnének kívül rekedni a gyermekekkel kapcsolatos mindennapi teendőkön.

IRODALOM

- Aldous, J.-Mulligan, G. M.-Bjarnason, T. (1998): Fathering over time: What makes the difference? *Journal of Marriage and the Family*, 60/4. 809-820.
- Allen, S. M.-Hawkins, A. J. (1999): Maternal gatekeeping: Mothers' beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement in family work. *Journal of Marriage and Family*, 61/1. 199-212.
- Andorka R.-Falussy B.-Harcza I. (1990): Időfelhasználás és életmód. In Andorka R.-Kolosi T.-Vukovich Gy. (szerk.): Társadalmi riport 1990. TÁRKI, Budapest, 192-207.
- Appelbaum, M.-Belsky, J.-Booth, C.-Bradley, R.-Brownell, C. (2000): Factors associated with fathers' caregiving activities and sensitivity with young children. *Journal of Family Psychology*, 14/2. 200-219.
- Becker, G. S. (1981): *A Treatise on the Family*. Harvard University Press, Cambridge.
- Bencsik, A.-Juhász, T. (2012): Men on Parental Leave in Hungary. Paper presented at the 7th International Scientific Conference "Business and Management 2012". May 10-11, 2012. Vilnius, Lithuania
- Bianchi, S. M.-Milkie, M. A.-Sayer, L. C.-Robinson, J. P. (2000): Is Anyone Doing the Housework? Trends in the Gender Division of Household Labor. *Social Forces*, 79/1. 191-228.
- Bianchi, S. M.-Robinson, J. P.-Milkie, M. A. (2006): *Changing Rhythms of American Family Life*. Russel Sage, New York.
- Bielby, W. T.-Bielby, D. D. (1989): Family Ties: Balancing Commitments to Work and Family in Dual-Earner Households. *American Sociological Review* 54/5. 776-789.
- Blaskó Zs. (2006): Nők és férfiak – kereső munka, házimunka: a "család" tematikájú ISSP 2002-es adatfelvétel elemzése. KSH NKI Kutatási jelentések 82.
- Blaskó Zs. (2011): „Hároméves kor alatt mindenképpen megsínylí?” In Nagy I.-Pongrácz Tné (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011. TÁRKI, Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Budapest, 156-170.
- Blood, R. O.-Wolfe, D. M. (1960): *Husbands and Wives: The Dynamics of Married Living*. Free Press, Glencoe.
- Borbély Sz. (2011): Nők és férfiak béregyenlőtlensége Magyarországon. In Nagy I.-Pongrácz Tné (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011. TÁRKI, Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Budapest, 113-131.
- Breen, R. (2005): The Persistence of the Gendered Division of Domestic Labour. *European Sociological Review*, 21/1. 43-57.

- Bukodi E. (2005): Női munkavállalás és munkaidő-felhasználás. In Nagy I.–Pongrácz Tné-Tóth I. Gy. (szerk.): Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2005. TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest, 15–43.
- Bulanda, R. E. (2004): Paternal involvement with children: The influence of gender ideologies. *Journal of Marriage and the Family*, 66/1. 40–45.
- Bühlmann, F.–Elcheroth, G.–Tettamanti, M. (2009): The Division of Labour among European Couples: The Effect of Life Course and Welfare Policy on Value-Practice Configurations. *European Sociological Review*, 26/1. 49–66.
- Cabrera, N. J.–Tamis-LeMonda, C. S.–Bradley, R. H.–Hofferth, S.–Lamb, M. L. (2010): Fatherhood in the twenty-first century. *Child Development*, 71/1. 127–136.
- Davis, S. N.–Greenstein, T. N. (2009): Gender Ideology: Components, Predictors, and Consequences. *Annual Review of Sociology*, 35. 87–105.
- Dupcsik Cs.–Tóth O. (2008): Feminizmus helyett familizmus. *Demográfia*, 51/4. 307–328.
- Falussy B.–Harcsa I. (2000): Időfelhasználás 1986 és 1999 őszén. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Frey M. (2011): Nők és férfiak a munkaerőpiacon, különös tekintettel a válságkezelés hatásaira. In Nagy I.–Pongrácz Tné (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011. TÁRKI, Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Budapest, 17–48.
- Fuwa, M. (2004): Macro-level gender inequality and the division of household labor in 22 countries. *American Sociological Review*, 69/6. 751–767.
- Gaunt, R. (2006): Biological essentialism, gender ideologies, and role attitudes: What determines parents' involvement in child care. *Sex Roles*, 55/7–8. 523–33.
- Gauthier, A. H.–Smeeding, T. M.–Furstenberg, F. Jr. (2004): Are Parents Investing Less Time in Children? Trends in Selected Industrialized Countries. *Population and Development Review*, 30/4. 647–671.
- Geist, C.–Cohen, P. H. (2011): Headed Toward Equality? Housework Change in Comparative Perspective. *Journal of Marriage and Family*, 73/4. 832–844.
- Gershuny, J. (2000): *Changing Times*. Oxford University Press, Oxford.
- Gershuny, J. (2013): National Utility: Measuring the Enjoyment of Activities. *European Sociological Review*, 29/5. 996–1009.
- Harcsa I.–Sebők Cs. (2002): A népesség időfelhasználása 1986/1987-ben és 1999/2000-ben. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Harcsa I. (2014): Családi kohézió: A szülők és a gyermekek társas együttléte a mindennapok világában. KSH Műhelytanulmányok 5. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

- Hays, S. (1996): *The Cultural Contradictions of Motherhood*. Yale University Press, New Haven.
- Herche V. (2010): Háztartási munkamegosztás: azonosságok és különbségek Európában. Szakirodalmi áttekintés. *Demográfia*, 53/1. 67-90.
- Hobcraft, J. (2009): Circumstances of young adults: Results from the Generations and Gender Programme. In UNECE *How Generations and Gender Shape Demographic Change: Towards Policies Based on Better Knowledge*. United Nations, New York and Geneva, 83-106.
- Hook, J. L. (2006): Care in Context: Men's Unpaid Work in 20 Countries, 1965-2003. *American Sociological Review*, 71/4. 639-660.
- Jansen, M.-Liefbroer, A. C. (2006): Couples' Attitudes, Childbirth, and the Division of Labour. *Journal of Family Issues*, 27/11. 1487-1511.
- Kan, M. Y. (2008): Measuring Housework Participation: The Gap between Stylised Questionnaire Estimates and Diary-Based Estimates. *Social Indicators Research*, 86/3. 381-400.
- Lamb, M. E. (ed.) (1986): *The Father's Role: Applied Perspectives*. Wiley, New York.
- Lesthaeghe, R. (1995): The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation. In Oppenheim Mason, K.-Jensen, A-M. (eds.): *Gender and Family Change in Industrialized Countries*. Clarendon, Oxford, 17-62.
- Lesthaeghe, R. (2010): The Unfolding Story of the Second Demographic Transition. *Population and Development Review*, 36/2. 211-251.
- Lesthaeghe, R.-Moors, G (2000): Recent Trends in Fertility and Household Formation in the Industrialized World. *Review of Population and Social Policy*, 9. 121-170.
- Makay Zs.-Blaskó Zs. (2012): Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás. In Óri P.-Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2012: Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 45-56.
- McLanahan, S. S.-Sandefur, G. D. (1994): *Growing up with a single parent: What hurts, what helps*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Micheli, G. A. (2000): Kinship, Family and Social Network: The Anthropological Embedment of Fertility Change in Southern Europe. *Demographic Research*, 3/13.
- Palkovitz, R. (1997): Reconstructing "Involvement": Expanding Conceptualizations of Men's Caring in Contemporary Families. In Hawkins, A. J.-Dollahite, D. C. (eds.): *Generative Fathering: Beyond Deficit Perspectives*. Sage, Thousand Oaks, CA, 200-216.

- Pongrácz Tné (2005): Nemi szerepek társadalmi megítélése: Egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat tapasztalatai. In Nagy I.–Pongrácz Tné–Tóth I. Gy. (szerk.): Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2005. TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest, 73–86.
- Pongrácz Tné–S. Molnár E. (2011): A nemi szerepmegosztásról, a családi élet és a munka összhangjáról alkotott vélemények változása 2000–2009 között. In Pongrácz Tné (szerk.): A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai. KSH NKI Kutatási jelentések 91. Budapest, 95–112.
- Pongrácz Tné–S. Molnár E. (1994): Kisgyermekes anyák és apák szülői, családi attitűdjei négy európai országban. KSH NKI Kutatási jelentések 52. Budapest.
- Pongrácz Tné–Murinkó L. (2009): Háztartási munkamegosztás. Azonosságok és különbségek Európában. In Nagy I.–Pongrácz Tné (szerk.): Szerepváltozások 2009. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről. TÁRKI, Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Budapest, 95–116.
- Reher, D. S. (1998): Family Ties in Western Europe: Persistent Contrasts. *Population and Development Review*, 24/2. 203–234.
- Roeters, A.–van der Lippe, T.–Kluwer, E. (2009): Parental Work Demands and the Frequency of Child-Related Routine and Interactive Activities. *Journal of Marriage and Family*, 71/5. 1193–1204.
- Sayer, L. C.–Bianchi, S. M.–Robinson, J. P. (2004): Are Parents Investing Less in Children? Trends in Mothers' and Fathers' Time with Children. *American Journal of Sociology*, 110/1. 1–43.
- Spéder Zs. (2011): Ellentmondó elvárások között... Családi férfiszerepek, apaképek a mai Magyarországon. In Nagy I.–Pongrácz Tné (szerk.): Szerepváltozások: jelentés a nők és férfiak helyzetéről. TÁRKI, Budapest, 207–228.
- Stone, P. J. (1978): Gyermekgondozás tizenkét országban. In Szalai S. (szerk.): *Idő a mérlegen: 12 ország városi és városkörnyéki népességének napi tevékenységei a Nemzetközi Összehasonlító Időmérleg Kutatómunkálat tükrében*. Gondolat, Budapest, 291–311.
- Sullivan, O. (2013): What do We Learn about Gender by Analyzing Housework Separately from Child Care? Some Considerations from Time-Use Evidence. *Journal of Family Theory and Review*, 5/2. 72–84.
- Tóth O.–Dupcsik Cs. (2007): Családok és formák: változások az utóbbi ötven évben Magyarországon. *Demográfia*, 50/4. 430–437.
- Van de Kaa, D. J. (1987): Europe's Second Demographic Transition. *Population Bulletin*, 42/1. 1–59.
- Williams, S. (2008): What is Fatherhood? Searching for a Reflexive Father. *Sociology*, 42/3. 487–502.